

Contr'a-critica

la

Critic'a d-lui I. M. Moldovanu

(Vechi'a Metropolia de N. Pope'a.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nicolau Pope'a

Archimandritu și Vicariu arhiepiscopescu.

Sabiu,

in tipografi'a arhidiecesana

1873.

Contr'a-critica

la

Critic'a d-lui J. M. Moldovanu

(Vechi'a Metropolia de N. P o p e 'a.)

de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nicolau Pope'a

Archimandritu sî Vicariu arhiepiscopescu.

Sabiu,

in tipografi'a arhidiocesana

1873.

183955

„Amicus Plato, amicus Socrates, magis amica veritas“.

*Amicu mi e Platone, amicu mi e Socrate, dara mai amicu mi e
adeverulu.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PREFATIUNE.

Abiá acum'a, in 30 Decembre st. v. 1872, ajunse la cunoscinti'a publicului „Critic'a“ dlui I. M. Moldovanu intréga, inceputa in nr. XXXV. din 25 Maiu 1870 si terminata in nr. XL. din 25 Noèmbre 1872 ai „Archivului“, durandu asiá dara aprópe la trei ani de dñle!

De aici se va convinge, credu, fia-cine, ca pâna acum, pre lângá tóta bun'a vointia, mi fu preste putintia de a respunde, respective de a-mi sustiené si aperá parerile si convingerile depuse in „Vechi'a Metropolia etc.“, facia cu acea critica.

A-si fi doritu, cá si acésta „Contr'a-critica“ sa' se fia publicatu in aceea-si fóia, in care se publicà si critic'a; dara, fiindu ca „Archivulu“ ese fórte neregulatu, incátu in doi ani, adeca din Oct. 1870 pâna in Noemvre respective pâna in finea lui Decembre 1872, estra numai chiaru doi numeri, si fiindu ca in nr. ultimu alu acelei foi ni se anuncia, ca in venitoriu totu numai la câte dóue luni va aparé unu numeru, incátu celu putienu alti trei ani s'aru recere pâna a vedé lumin'a si contr'a critic'a mea, de nu si mai multi fiindu ce-va mai lungá:

IV

me vediù constrinsu a o dá publicității in modulu de
facia, remanendu cá la tempulu seu sa o trámitu sí on.
redactiuni a „Archivului“ spre publicare pentru cei ce au
cetitu critic'a. *)

Sibiiu, in Ianuaru 1873.

Autorele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*) Acésta Contr'a-critica s'a publicata mai întâiu in „Telegrafulu Român“
din 1873.

CONTR'A-CRITICA.

la

Critic'a d-lui I. M. Moldovanu.

(Vechi'a Metropolia de *N. Pope'a*)

Marturisescu, ca asceptámu, ba doreamu chiaru o critica asupr'a opului: „Vechi'a Metropolia ortodocsa româna a Transilvaniei, suprimerea sî restaurarea ei“ — de óre-ce insumi dísei in prefatiunea la acésta carte, ca nu am altu scopu inaintea ochiloru, decâtu curatu numai a *de verulu istoricu*, sî ca „sciu pré bine, ca sî opulu acest'a cá tóte operele omenesci, inca nu va fi infacisiándu vre-unu ce perfectu in sine, — câci unde se sî afla ce-va perfectu in lume? — dara credu totu-odata, ca cei ce voru mai scrie dupa ast'a in acésta materia, se voru adoperá de buna séma a-lu mai indepliní dupa mesur'a isvóreloru, ce li voru stá la despusetiune.“

Dara marturisescu sî aceea, ca eu asceptámu, cá o átare critica la o carte, a cârei'a insemnătate vediu ca sî d. I. M. Moldovanu inca o recunósce, sa fia cum se cuvine: sincerá, ne-partiale, drépta — libera de tóta patim'a sî de totu nezasulu.

E bine! Dupa ce mai multe dîuarie sî foi náionali 'si dederá parerile, sî inca favorabili, asupr'a opului din cestiune: d. I. M. Moldovanu *) incá-i 'si luá ostenél'a a-lu supune — numai in parte — in nríi XXXV. XXXVII. XXXVIII. din 1870, apoi XXXIX din 1870 — 1 sî XL. din 1871 — 2 ai „Archivului“;

*) Dlu Moldovanu e profesoru in Blasiu sî colaboratoru la „Archivulu“.

la o critica formale, și încă, cum însuși dîce, la o critica pură literară.

Pîna încîtu d. I. M. a corespunsu acestei detorintie literare în speciale, și detorintielor unei critice în generale, va să dîca, pîna încîtu d. M. în critic'a sea acést'a s'a ținutu strinsu de terenulu literariu, ce sî-lu prefipse, a satisfacutu recerintielor puru literare, — încîtu acela'si a observatu sinceritatea, ne-partialitatea, dereptatea, conditiuni esentiali ale unei critice adeverate? se va vedé din cele urmatórie.

Ací observu numai atát'a în generalu, ca d. M. în critic'a sea acést'a pré pucinu se invertesce pre terenulu literariu, ci mai multu pre celu confessionale, încîtu 'mi vine a dîce, ca critic'a d-lui în locu de pura literară mai potrivit s'aru fi potutu numi: pura confessionale.

Din caus'a acést'a, a-si fi potutu dóra sî eu trece cu vederea dîs'a critica a dlui I. M., precum facura sî alții, cari încă se bucurara de atari critice asupr'a opurilor lor, din partea numitului domnu; dara în fine crediendu ca nu este bine a lasá să tréca de bani buni astfelu de pareri, pre catu de eronate pre atát'a de tendentióse, într'unu obiectu atátu de momentuosu, me vediui îndemnatu a-mi face contr'a observatiunile mele.

* Voiu urmá deci firulu criticeii în ordinea, în carea aceea se publicá în numerii amentiti ai „Archivului“.

În nr. XXXV. din an. 1870. alu. numitei foi, d. M., dupa ce amintesce mai întâiu despre valórea criticeii preste totu, sî a criticeii sele în particularu, — dupa ce espune tabl'a de materia a opului: „Vechi'a metropolia etc.“ sî aréta scrietorii de cari autoriulu cîrtiei se folosí întru adunarea materialului, — dupa ce ne arata, ca întru facerea unei istorie dóue lucruri de capetenia suntu: culegerea documentelor, sî prelucrarea lor, sî dupa ce în fine atestédia sî d-lui celu putienu ca: „Autoriulu Vechiei metropolii fece publicului nostru unu servitiu prea bunu culegendu sî asiediendu la unu locu aceste lucruri imprasciate prin cîrti în parte prea rari sî pentru aceea inacesibili“, — obiectédia apoi aceluiasi autoru:

ca nu anumitu deplinu titlulu opurilor, din cari scóte documentele sele, si nu a indicatu pre totu locul si paginele, de pre cari citéza;

ca documentele citate in vechi'a metropolia nu se reprodusera, tóte dela celu dintâiu pâna la celu din urma, in limb'a originala;

ca acela-si, de-si a urmaritu cu multa atentiune scrierile si opurile diversiloru autori despre acéstã materia: unu productu recente alu literaturii nóstre, „Archivulu“ d-lui Cipariulu trecutulu de totu cu vederea.

La tóte obiectiunile acestea eu pré pucinu am de a reflectá, câci ele mi se paru cu multu mai neesentiali, decâtu cá sa póta detrage ce-va din valórea opului cestionatu. Scopulu „Vechiei Metropoliu“ este adevverulu istoricu, si obiectiunile ce le face d. M., chiaru adevverate sa fia, nefiindu esentiali, nu-su in stare a clatiná macaru câtu de pucinu adevverurile ce le coprinde in sine vechi'a metropolia. Cluj / Central University Library Cluj

Scieamu si eu, ca titlii opurilor trebuiescu deplinu numiti, si paginele, de pre cari se citédia, indicate, si acést'a credu ca amu si facutu cu o pré mica esceptiune, in v. metropolia.

Déca ici-colea acéstã regula nu s'a observatu intocm'a, anu-mindu-se numai autorii respectivi in generale, apoi s'a urmatu astu-feliu din simpl'a causa, câci amu presupusu, ca acei'a impreuna cu opurile loru suntu cu multu mai bine cunoscuti lectoriloru si cu deosebire celoru literati, decâtu sa se póta nasce vre-o dubietate din vre-o parte asupr'a loru. Câci cui dintre literati nu-i va fi cunoscutu d. e. unu P. Maioru? Si déca tocma aru avea voia vre-unulu a urmarí, cum díce d. M., citatele intru fontânile originarie si a se convinge despre autenti'a loru, apoi in-trebu: au nu va fi avendu unu atare literatu românu cunoscintia deplina despre unu G. Sincai, P. Maioru etc. si despre opurile loru: cronic'a lui Sincai, istori'a lui P. Maioru? Ce literatu românu aru fi acel'a, carele sa nu cunósca aceste opuri?

Deci, cum dîsei, astu-feliu de citate in generale, fâra de numirea titlului, bá nici chiaru a opului, ci numai a autorelui sî neindicarea unoru pagine, se facura ici-colea la vre-o doi autori, despre cari aveamu sî amu presupunere fundata, ca lectorii au deplîna cunoscintia, sî si acést'a s'a intemplat mai cu séma la unele pasagie mai lungi, unde voiámu numai a indicá, ca sî acei autori inca suntu de opiniunea relatata.

Ca nu am reproducu documentele in limb'a originala, ci in traducere româna, caus'a este, ca eu scriendu pentru români, dintre cari prea pucini cunosc limbele latin'a sî german'a, in cari suntu scrise cele mai multe documente reproduse in vechi'a metropolia, amu trebuitu sa me acomodediu dupa publiculu românu, cá sa intieléga ce cetesce, sî nu din contra, ce facundu-se adeca reproducundu-se documentele in limb'a originale, aceste aru fi remasu neîntielese de partea cea mai mare a lectoriloru ; éra cá sa le fiu reproducu pre acelea, cum dîce d. M., atátu in originale câtu sî in traducere, deocam-data nu amu potutu face, cáci cartea aru fi esitu inca pre atát'a de voluminósa. Ast'a se vá poté face sî in venitoriu : Quod differtur non aufertur. De altmintrea sî alti scriitori urmara asemenea in asta privintia. Asiá d. e. in cronic'a lui Sincai au nu-su reproduse tóte documentele numai in traducere româna? Sî dîs'a cineva, pâna acum, ca aceea din asta cauza sî-arú fi perdutu ce-va din valóre? D. M. inse obsérva, ca Sincai 'sî scrise documentele separatu, in originale sî traducere. Dara cronic'a lui, asiá cum o avemu astadi inaintene, formédia unu opu de sine statatoriu, sî cu tóte acestea vedemu ca documentele dintr'ens'a suntu reproduse numai in traducere sî nu sî in originalu.

Ca in fine archivulu dlui Cipariu se trecú cu vederea in v. metropolia, éra-si vá fi avendu caus'a sea fundata. Déca sî aceea, ca unu scrietoriu nu se provóca la unulu séu altu productu literariu, fóia literaria, inca se póte imputá de unu defectu alu opului? — lasu sa judece altii. Inse din mirarea cea mare a d.-lui M. pentru ignorarea Archivului, carea dlui o accentuédia, dându-i spreessione in vre-o trei patru eschíamatiuni, s'aru vedé

ca densulu aru fi mai aplecatu a atribui acésta ignorare cine scie câroru intentiuni ascunse ale autorelui v. metropolii. Departe dela mine, d. M., atari cugete sinistre! Eu am respectatu sî respectedi eruditiunea dlui Cipariu, dovéda despre acésta citátele cele multe din „Acte sî Fragmente“, cari inca suntu unu productu literariu alu dnei se. Nu m'amu provocatu inse la Archivu, de-sî lu amu sî l'amu avutu dela inceputu, câci documentele referitóre la vechi'a metropolia, de cari avui lipsa, le aflai in „Acte sî fragmente.“

Mai afirma d. M. mai incolo, ca materialulu adunatu in vechi'a metropolia, aru mai fi avendu sî insusirea de a fi reprodusu, precum se aflá in cartea, ce autorului i-aru fi fostu mai indemâna; sî acésta asertiune, voiesce a si-o intari cu decretulu regelui Mati'a cu dat. Bud'a 1479, reprodusu in v. metropolia la p. 22 in versiune româna, citându-se acolo cá fontana P. Maioru, bar. Siagun'a sî Docum. istor. de Laureanu; câci dice densulu, ca e mare diferentia intre decretulu acel'a precum se afla in Maioru latinesce, sî intre versiunea româna din ceilalti doi autori citati in v. metropolia.

Fia convinsu d. M. ca n'a gacitu, de-sî póte i se va fi parutu ca are spiritu pitonicescu; câci eu amu avutu inainte-mi pre toti trei autorii citati de mine, precum ii amu sî adi candu scriu aceste, sî totu-si amu preferitu a me tiené de versiunea româna sî nu de originalulu latinu, din cauza, câci diferenti'a ce esiste intre aceste dóue, adeca: „Ivanychik Metropolitan Nandor Albensis“ cum se afla in originalulu latinu, sî: „Ioaniciu Metropolitanu Albei-Iuliei“, cum sta in versiune, — se deslusesce de sine de ajunsu prin insusi contestulu acelui decretu, sî anumitu prin cuvintele: „amu scutitu pentru toti tempii viitori pre toti preotii români de legea grecésca din Comitátulu Maramuresiului“ etc. Asiá dara aici e vORB'a in decretu despre preotii români din Maramuresiu, despre cari ca s'aru fi tienutu cându-va de metropolitulu serbescu dtn Belgradulu turcescu, astadi serbescu, nu va crede nimeni, nici chiaru d. M.; cí va crede fia-cine mai curendu aceea

ce ne adevărească și regele Vladislav prin cuvintele ce voru urmări mai la vale, ca ei, românii maramuresieni se țineau și erau subordinați metropolitului român din Ardeal. E că și evidente deci, ca și în decretul acestuia al regelui Mathia nu se înțelege metropolitul Serbiei, ci cel din Ardeal, și ca în originalul latin numai prin eroare se potă veri „Nandor Albensis“ în loc de „Alb'a-Iuli'a.“

Totu așa explică lucrul și P. Maior dîcîndu:

„Dreptu în Crisovu (alu lui Mathia) Metropolitulu acela cu numele Iovanchik se dîce Metropolitu din Nandor Alb'a, carea este Belgradulu turcescu dincolo de Dunare, era Belgradulu celu din Ardeal, se chiama Alb'a-Iuli'a. Ci aceea nu pôte fi îndoieala, cumca cu nebagarea de sîma a cancelariei s'au întemplantu gresiela, ca dîcîndu-se și Belgradulu turcescu Alb'a, și Belgradulu din Ardeal; și pentru deschilinire, Belgradulu turcescu i se pune înainte Nandor, era Belgradulu din Ardeal i se adauge Iuli'a; prî lesne s'a întemplantu scrietoriulu în cancelaria sa puna în locu de Alb'a-Iuli'a, Nandor Alb'a, netienendu-se acest'a de fiintia lucrului; și fiindu învetiatu scrietoriulu mai multe a scrie despre Nandor Alb'a, cu carea mai multa trîba avea craii decatu cu Alb'a-Iuli'a. Ba și din crîsovulu acela destulu de resfiratu se culege, cum ca Metropolitulu Iovanchik, carele s'au rugatu cîtra craiulu Matias pentru românii din Maramuresiu, au fostu din Alb'a-Iuli'a, și nu din Nandor Alb'a. Pentru ca acolo se dîcu românii cei din Maramuresiu a fi supusi Metropolitulu Iovanchik. Ci români din Maramuresiu sa fi fostu cîndu-va supusi Metropolitulu serbu celui preste Dunare din Belgradulu turcescu, în tîta trecut'a vechime nici macaru o subtire umbra nu se afla. Din protiva Uladislav craiu, carele îndata dupa Matias au urmatu în crîmea unghuresca, precum vedîuramu mai susu, pre Maramuresieni îi vesteste supusi Archiepiscopulu din Ardeal. Nu de aiea dara au fostu nici Metropolitulu Iovanchik celu din Crîsovulu lui Matias Craiulu fîra din Ardeal.“ 1)

1) Istor. biser. p. 156.

Din acestea se vede dara, ca obiectulu din cestiune este foarte chiaru, si eu tienendu-me de acésta chiaritate, socoteamu de superfluu a mai repeti in v. metropolia aceea, ce P. Maioru ne spune prin acum citatele-i cuvinte.

Cele-lalte din critica: ca apertinentiele monastirei s. archangelu Michailu in Maramuresiu, cuprinse in harthi'a patriarchului constantinopolitanu Antoniu, la p. 24. din V. Metropolia, nu aru fi reproduse intocm'a dupa originalu, — precum si ca decretulu regelui Vladislau la de Batthyán leges ecclesiasticae R. Hung. Albae Carolinae 1785. T. I. p. 217, s'aru fi aflându cu o variante pré momentosa, fiindu ca la cuvintele: „Ilariu si urmatorii lui sa dea episcopului din Muncaciu cuvenit'a reverintia, éra arhiepiscopului din Transilvani'a, celui de acum si celoru viitori, cá mai mariloru sei cuvenit'a supunere si ascultare“, — de Batthyán in locu de „Transilvani'a“ aru fi cetindu „Transalpin'a“, — cá unele inca si mai pucinu insemnate, le trecu cu vederea.

Acésta variatiune din urma si-aru avé negresitu insemnataea sea si ne-aru puté opaci, déca decretulu acést'a alu regelui Vladislavu mentiunatu mai susu, impreuna cu cele-lalte trei, dóue ale acelu'asi rege si unulu alu regelui Mathi'a, nu aru fi autentice. Dara de óre-ce acelea suntu date si autenticate, cum ne adeverésece P. Maioru, ¹⁾ de cátra capitululu din Belgradu, loculu celu mai credibilu pentru acte si documente vechi publice in Ardélu, trebuie sa incete ori-ce dubietate despre credibilitatea lui.

Acést'a e cuprinsulu criticei dlui M. in nrulu amintitu alu „Archivului“. —

Sa trecemu acum la nr. urmatoriu XXXVII.

In nr. acést'a d. M. sare cu critic'a sa indata la partea: „Despre unire si consecintiele ei“ din v. metropolia, combinându cu acést'a si tractatulu despre metropoli'a unita. Este inse de insemnatu, ca d-lui aici nu se ocupa de locu cu punctele principali — cu mediulu, esenti'a lucrului, ci numai cu lucruri mai secundarie, dupa cum adeca i va fi venitu densului mai bine la socotéla, cum se va vedé mai josu.

¹⁾ Istor, biser. p. 142.

In partea despre uniune, la p. 114 seqq. din v. metropolia, eu 'mi propusei două întrebări principale de rezolvitu :

A. Óre adevăratu sa fie, ca cu Metr. Atanasiu toti românii din Transilvani'a s'aru fi unitu împreuna ? și

B. Óre adevăratu sa fie, ca unirea aru fi trasu mari folóse dupa sine, pentru natiunea româna ?

Si aceste două întrebări isbutii credu prin argumente tări, chiaru și prin fassiumile celor mai renumiti barbati uniti a le rezolve demonstrându : ca cu Metr. Atanasiu numai o parte mica și neînsemnata a românilor trecu împreuna la uniune, și ca românii, cum urmările au doveditu și dovedescu, necum sa fie castigatu, dara perdura și inca fórte multu prin uniune. Dara anumitu se demustrà in v. metropolia : ca românii, cari trecura la uniune cu biseric'a papista, nu se unira din indemnulu loru propriu, ci din indemnulu strainiloru reu voitori natiunei române, avendu interesele materiali inaintea ochiloru loru, și ca toc'm'a pentru aceea uniunea este o opera straina, o planta esotica implantata in pământulu nostru nationalu; ca ea fu o amagire a bietiloru români de a se lasá cá sa se întrebuintie de instrumente órbe, ale intereseloru straine, nimicitorie de interesele adevărate române; ca ea fu o desbinare a fratiloru, carea cá ori-ce desbinare și cá totu ce ne veni dela straini, produse mari rele pentru natiunea nóstra, și ca in fine ea, uniunea, privita din orice punctu de vedere nu mai are astadi — nici unu sensu!

E bine, resturnatu - a d. M. vre-unulu din aceste adevăruri? Nici decum.

Dara anumitu la întrebarea prima d-sa nu raspunde chiaru nimic'a, tace despre tóte câte se cuprindu relativu la acestu obiectu in vechi'a metropolia, prin urmare trebuie sa presupunemu, dupa cursulu naturalu alu lucruriloru, ca d-sa inca consimte in cele ce se afirmu acolo din partea autorelui v. metr. Si ácéta impregiurare sa ni-o însemnâmu bine, căci vomu avé lipsa de ea mai in josu.

Éra la a două întrebare ce raspunde?

D-sa incepe cu : „La p. 114. autorulu (v. metropolii) tracându despre consecintiele uniunei dîce : „Românii necum sa fia castigatu, dara ei perdura sî inca fôrte multu prin unire“. Dupa aceea insîra relele de cari românii au patimitu, fâra sa arate, cumca neesistandu unirea româniei nu aru fi suferitu de acele rele “.

Cetésca ori-cine v. metropolia, sî se va convinge, ca relele, despre cari se vorbesce in tr'ens'a, stau in cea mai strinsa legatura cu uniunea, ele suntu rele produse prin uniune. De atari rele le privescu sî insisi barbatii uniti (vedi p. 131 seqq. din v. metropolia).

Asiá dara de sine se demustara, ca românii nu aru fi suferitu de acele rele, déca n'aru fi esistatu uniunea.

Dara cum ne-arú poté d. M. demustará contrariulu, ca adeca acele rele totusi aru fi venitu asupr'a românilóru, macaru de-sî nu aru fi esistatu unirea? — eu unulu chiaru ca nu pricepu.

„Ce aru fi potutu perde românii prin uniune, chiaru nu pricepem“, dîce mai departe d. M. : „Ei nu aveau nici unu dreptu politicu, nici unu dreptu nationalu . . . pusetiune sociale, avere, cultura s. a. cum poteau sa aiba nisce ómeni qui praeter mercedem laboris nihil habebant?“

Sî cu tóte acestea ei totusi perdura sî inca fôrte multu — multu in tóte, sî cu preferintia in o directiune, care le precumpanesce pre tóte.

D-sa insusi ni o aréta mai josu cându dîce :

„A urmatu inse totusi unu reu din tr'ens'a (din uniune) : „corpulu natiunei se desbinà“. Acestu reu l'amu recunoscutu sî airi sî'lu recunóscemu sî aici. Marturisimu, ca de aici au urmatu rele in trecutú sî mai urméza sî astadi.“

Ce suntu acestea? Ore nu suntu ele perderi natiionali, rele de cari suferira românii, sî suferu inca sî astadi, in urm'a uniunei? rele produse prin ins'a-si uniunea, de cari ei s'aru fi scutitu, déca nu aru fi esistatu uniunea — tóte documentate in v. metropolia?

Aici d. M. a venit în contradicțiune cu sine însuși, de
ore-ce aici derima d-sa aceea, ce mai susu însuși a fostu ziditu.

Cum sa-lu scótemu din acésta incurcatura? D-sa ori ca
mai susu a glumitu, și aici vorbesce seriosu: ori ca aici glume-
mesce și mai susu a vorbitu seriosu. Tertium non datur.

Mai susu a dîsu ca nu pricepe, ce aru fi potutu perde ro-
mâni prin uniune, neavendu nimic'a, și ca relele de cari însira
autoriulu v. metropolii nu suntu produse prin uniune; éra aci
recunósce însuși, ca a urmatu totusi unu reu din unire și ca din
acestu reu apoi mai urmara inca și alte rele în trecutu și mai
urméza și astadi. Va sa dîca: d-sa totu odata și néga și și recu-
nósce aceea ce néga, de buna séma, pentru ca asiá i vá fi ve-
nindu mai bine la socotéla, — căci nu-mi vine a crede, sa aiba
dóue consciintie deodata.

Apoi óre acést'a sa fie critic'a pura literaria á dlui
M.? Acést'a sa fia „fidelitatea, imparțialitatea, adevérule istoricu
neinncatu din predilectiune cátra confessiunea sa“, ne-
sageratiuni și cele-lalte tóte câte d-sa le disputa autoriului v.
metropolii? BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vedi, dle M., cátru de reu e cându omulu se abate dela
adeveru, căci 'si perdé cumpetulu și se potienesee?

Am dîsu în v. metropolia, și ó repetu și aici, ca natiunea
româna înainte de uniune formá unu corpu întregu nati-
onalu, éra prin uniune corpulu acést'a se desbiná, și români
se impartira în dóue cástre ostile. Éta perderea, éta reulu celu
mai mare! Și fiindu ca unu reu produce alte rele, e tata alu
mai multoru rele: de aci apoi urmara tóte cele-lalte rele de cari
se bantuirá și se bantuiéscu inca bietii români în mesura forte
mare neincetatu. De aci se tienu tóte relele câte le însira auto-
rele v. metropolii; de aici cele ce le însira între alții Barnutiú;
„certele între fii și parinti; batáile între frati și frati; afurisa-
niele între preoti și preoti“, s. c. l.; de aici cele ce le díse pre-
topopulu unitu Nicóra Beianulu: „tare me temu, ca nu vomu a-
vé altu folosu din unirea acést'a, care ó amu facutu, ói vomu re-
mané numai cu ur'a între frati și cu musturárea cugetuhui“; — de

aici în fine toate relele, câte ne apăsă și astăzi, și ne voru apesă și în viitoriu neîntrerupt, până cându va mai stă această barieră între noi, care ne împedea multu, foarte multu, chiaru și în progresarea noastră comună națională.

Ori-ce românul neinteresat va recunoșce acestu adevăru !

Dară d. M. mai adaugă la cele de susu : „Inse căuta să marturisim și aceea, că cultur'a modernă și totă dezvoltarea spiritului omenesc luă o direcțiune că aceea, încâtu se pare foarte încumetatu a crede, că se va mai da vre-o națiune (audeți expresiune românească !), carea să remana pre viitoriu nedesbinată în multe confesiuni“.

Totu respectulu către convicțiunea fiecărui omu. Dară fiăm iertatu a întrebă, care dintre români au trecut vre-odată în trecut și trece în prezentu la uniune din convicțiune? Oare nu s'a doveditu în v. metropoliă, că uniunea se făcu numai din interese materialistice? Oare nu și astăzi din trecerile, câte se facu, dela o religiune la alt'a între români, se facu cele mai multe numai din scopuri mârșave, egoistice?

Unde e aici vre-o convicțiune?

Tocm'a acest'a e că producă scandalu publicu, demoralisădiă poporul în gradulu celu mai mare, și împedea progresulu națională.

Aru stărnă grătia (sit venia!) în cetitori, deca m'asi lasă mai afundu întru enumerarea scandalurilor ce se comitu astăzi chiaru la trecerile religioase.

Apoi este acest'a cultură? este dezvoltarea spiritului omenesc? Mai bine nici o cultură, decâtu o astfelu de cultură.

Eu credu, că cultur'a adevărată are de scopu binele și fericirea omului. Apoi în desbinare să se afle vre-o fericire omenescă?

Oare unde se dăce : „Totă cas'a, ce se împarechiădiă se va risipi“. Și adevărule acest'a va stă pururea neclintitu. Parerea celor ce dăcu, că desbinarea îndămnă la emulațiune, este cea mai nefericită idee, — ea 'și află deji în zilele mai recente desaprobarea generală.

Sa ne folosim de un exemplu. De aru fi fostu și fratii nostri de preste Carpati desbinati in mai multe confessiuni, cum suntemu noi cesti de dincoci, — de nu aru fi fostu ei o țiera, o natiune, o biserica: ôre successu-le-aru fi loru asiá lesne intrunirea celoru dôte principate — realizarea Romaniei?

Mai incolo, afirma d. M.: „ca dēca români de confessiune diversa s'au persecutatu, maltratatu, și sferticatu și ei între sine, cum dīce autoriulu v. metr. la p. 130. acést'a nu au provenitu de acolo, ca români s'au desfacutu in dôte confessiuni, ci mai vertosu din nepricepere séu egoismulu părtiloru“.

Acea dara stà, și dupa d. M., ca români desbinati se persecutara, maltratara și sferticara și ei între sine, prin ce reulu deveni inca și mai sentitoriu. Dara aceea inca trebuie sa stea, ca, neesistandu uniunea, români nu s'aru fi persecutatu, maltratatu și sferticatu și ei între sine, — ca prin urmare realu acést'a nu aru fi venitu de locu csupr'a loru, dēca nu s'aru fi facutu unirea.

Deci, cine a produsu și reulu acést'a, dēca nu uniunea?

Sî eu dīcu: „ca astadi desbinarea confessiunale aru potē sa nu mai impedece intru nimic'a progresulu“ — dēca n'aru fi egoismulu celu spurcatu și o miia de alte pasiuni omenesc. Dara acestea se vede ca nu voru incetá asiá curendu d. M., și pâna atunci progresulu va totu patimî. Este acést'a spre binele nostru? Lasu sa judece cei nepreocupati.

„Ce libertate, ce autonomia, ce independintia au perdutu dara unitii, cându s'au unitu?“ intrēba d. M. mai departe, dupa ce afirmà mai susu, ca români nici mai nainte de unire nu aru fi avutu nici un'a din acestea.

Recunosc și eu, ca români in tempulu uniunei, și preste totu sub principii reformati, nu au avutu o deplina libertate, autonomia și independintia a bisericei loru, dara totusi le avura pre tôte trei, numai de totu restrinse, detrunchiate; căci precum amu mai dīsu, pre lānga tôte asupririle calviniloru ei, români, si aveau provinci'a loru metropolitana, cu metropolitulu in frunte, si aveau sinódele loru bisericesci natiunale, éra dupa unire le

perdura pre tôte, suprimendu-se v. metropolia de totu, éra biseric'a unita subordinându-se formalmente arhiepiscopului papistu din Strigoniu. Apoi românulu dîce: „e reu cu reu, dara mai reu fâra de reu.“ Sî autoriulu v. metropolii n'a voitu sa arate alt'a, decâtu ca românii prin uniune au perdutu sî ce au avutu, sî ca nedesbinându-se, mai lesne le-aru fi fostu de o suta de ori a-sî sustiené sî a-sî reintregi aceea ce au avutu.

Mai incolo, dîce d. M.: „La p. 136. se disputa unirei chiaru sî meritulu de a fi ajutat cu cultur'a româniloru. Sî ôre cu ce feliu de argumente?“ Eata-le! „Totu respectulu câtra parintii literaturii române S. Klain, Sincai sî P. Maioru; dara sâ nu uitâmu, că aceste suntu meritele lor proprié sî nu ale uniunei, — sa nu uitâmu, ca, totu pre tempulu acel'a românii ortodocsi inca dederu barbati mari, dîce v. metr. sî amintesce pre G. Lazaru.“ Mai apoi intréba: „ortodocsii cu câtu stau mai inderetu in cultura, decâtu partea, ce se unî?“ Sî apoi adauge, ca aci autoriulu v. metropolii se afla in mare aberatiune, pre tôte liniile.

Éra eu dîcu, ca d. M. sî aici se abatù fôrte multu dela fidelitatea de critica ce si-o atribuie; séu folosindu-me de chiaru spressiunile d-lui dîcu: ca d. M. aici inca suflà nu de trei ori, cum imputa densulu intr'unu locu autorelui v. metr., ci mai multu decâtu de trei ori câte trei, sî indata disparura totu atâtea, nu cuvinte dara dîceri intregi, argumente din vechi'a metrop. la loculu citatu. Sî cu deosebire nu amintesce d-lui chiaru nimicu despre o impregiurare factica, evidente, sî prospeta, la care inca se provóca autoriulu v. metrop. spre intarirea asertiuniloru sale: la starea de facia a bisericeii ortodocse rom. din Ardélu, Banatu sî Ungari'a.

D. M. vorbindu relativu la citatele acum espuse, de pre statulu de cultura la români inainte de uniune, sî dupa acést'a, afirma, ca la uniti a fostu mai multa cultura, sî ca cultur'a acést'a s'a midilocitu prin uniune; câci „episcopii uniti tramiteau tãneri cu talente eminate la Tirnavi'a, Vien'a, Rom'a, Leopolea sî pre airi, de unde se reintorceau cu mintea cultivata, cu anîm'a plina de sentiaminte nationali sî cu zelu inflacaratu pentru radicarea româniloru“.

E adevăratu, ca înainte de uniune, și în timpul acesteia era mai puțină cultură peste tot în România, și acestă totu așa a fost și după uniune, lungu timp, până cam către capătul vechiului al XVIII. Dară și aceea încă e adevăratu, că nu numai în România, ci și în alte țări din patria, deși cele favorite de sorți, încă era mai puțină cultură pe acele timpuri, și acestă din cauza, căci se dăce, că lumea progresădea, se perfecționădea. Apoi aceea, că nedesbinându-se românii prin uniune, rămânându ei totu unu corp național, cum au fostu, nu și-aru fi pututu eluță aceeași cultură, pôte într'unu grad și mai mare, vedu că d. M. nu negă.

E adevăratu, că din partea episcopilor uniți, a unor, se tramiteau tineri pe la Roma, Tîrnăvița etc., dară nu e adevăratu, că aceștia se întorceau totu acasă cu vre-o cultură mare din locurile acelea, care cultură apoi să o fie împărțită națiunii, să o fie întrebunțiată spre scopuri binefăcătoare comune naționale, afară de puțin. Se întorceau da, cei mai mulți dintre bărbații aceiași diși luminați, mai multu cu o spoitură de cultură, cu animă plină mai multu de sentimente iesuitice, decâtu naționali, pe cari apoi le practisau acasă în întregă loră extensiune, spre daună națiunii. Certele continue, ce avura locu în Blăși, ne atestă destul de clară cultură cea mare a bărbaților acelor.

Se pôte dăce, că totă cultură unitilor se mărgineă numai pe lângă școlile din Blăși, era în afară nu era nici cu unu dram mai multă decâtu la cei ortodocși. Ba din contra, cum marturisese și P. Maior, cei ortodocși totu-deună au statu mai bine cu școlile poporale, decâtu cei uniți, și stau și astăzi.

Dară, deca la uniți a fostu cultură mai mare, mijlocită prin uniune; deca unitii se află în împrejurări mai favorabile, decâtu cei ortodocși, apoi să întrebămu: ce influență binefăcătoare au exerciatu ei asupra românilor peste totu? Au nu tocmai uniunea era o punte către catolicism, și prin acestă către magiarism? Au nu tocmai părțile locuite de uniți în număr mai mare și mai compactu, se desnaționalisăra mai multu? Enu să

aruncăm o privire la părțile Ungariei de resaritu média-nópte, la ale Transilvaniei de apusu m. nópte, și cu deosebire la secuime? Enu sa privim partea nobila, partea culta a românilor uniti, sa vedem, au nu tocma acestia și parasira prin confessiune și nationalitatea in numeru mai consideraveru? Au nu pâna la 1848. in curtea episcopésca din Blasiu se vorbiá mai totu ungheresce? Erá cu ce-va mai inainte de anulu acum amintitu, cându unu canonicu din Blasiu (Ddieu sa-lu ierte!) dicea despre „Organulu luminârei alu dlui Cipariu, care pre atunci esise: „Miljen csunyán hangzik ez a csunye“! — in romanesce: ce uritu suna „ciunea“ ast'a!) Vei fi sciindu d-ta, dle M., destulu de bine.

Destulu de reu, déca unitii au fostu mai culti și s'au aflatu in impregiurâri mai favoritôrie, și totusi in locu sa fi promovatu periclitâra inca și mai multu interesulu nationale.

Apoi eu am mai dîsu in v. metr., ca cultur'a e productulu mai multoru factori, și cându voimu a ne dá judecat'a asupr'a culturei vre-unui poporu, trebuie sa luâmu toti factorii culturei lui in consideratiune. Facundu acést'a óre mai dice-va d. M. ca la uniti s'a aflatu mai multa cultura? Noi vedemu, ca clas'a comerciantiloru, chiaru și astadi, o formédia in tóte părțile locuite de români, mai numai cei ortodocsi. Noi vedemu ca cei ortodocsi, chiaru și astadi, dau contingentulu celu mai mare de socii cultivate, pentru junii uniti din partea inteligenta. Unu june unitu inteligente, déca vrea sa-si ia o socia mai cultivata, la cei ortodocsi o cauta, precum esperienti'a ne aréta.

Am mai dîsu in fine, ca activitatea, luptele și triumfulu celoru trei barbati, Clainu, Sincai și Maioru, cadu intr'o epoca, cându trecutulu celu barbaru se aflá dejá in agonia, facundu locu reinvierei popóreloru. Ce a reflectatu d. M. și la acestu punctu? Nimic'a chiaru.

A-si poté aduce inca multe inainte, dara le retacu cum le-am retacutu și in v. metr., câci credu ca nici aici nu le e loculu.

*) A se intielege terminarea in „tiune“, ce cam pre atunci se introdusese in limb'a româna.

Sî ore cum stânu astadi in privinti'a culturii?

Eu, nevoindu a me lasá mai afundu nici in directiunea acósta, m'am provocatu in v. metrop. numai la ó singura impregiurare evidente, la starea presenta a bisericii române ortodoxe din Ardélu, Banatu sî Ungari'a, sî am aretatu, ca acésta biserică, de-sî persecutata de toti, pâna sî de fratiî nostri de unu sânge, de-sî in vertejulu celu mare alu suferintieloru sî pre lînga mii de pedeci, ișbuti totusi de sine sî prin sine numai, a-si restaurá metropoli'a cea vechia, a tiené sínóde sî congrese nationale bisericesci, sî a se constitui pre basele cele mai solide in spiritulu celu mai liberale sî mai constitutionale, pre cându alte biserici, sî in specie cea unita, de-sî favorita de sórte, sî astadi suntu lipsite de atari institutiuni salutarie. Dice-va d. M. ca nu este asiá? Nu cređu, căci nu a reflectatu nimic'a nici la acestu punctu.

E bine, apoi acestea tóte ore fără cultura sa se fi efeptuitu?

Dara inca sa fi remasu româniî nedesbînati, totu unu corp cum au fostu, unde nu aru fi potutu ajunge pâna astadi?

Vedi acestea, sî anumitu reulu celu mai mare dintre tóte produsu prin uniune, prin sfasierea corpului nostru nationale, le-a combatutu autorele v. metropolii.

In fine dlu M. nu concede, ca productele literarie ale lui Clain, Sincăi sî Maioru, aru fi meritele loru proprie, sî dice, ca ele aru fi meritele uniunei, pentru ca „e constatatu, ca sî cele mai mari talente remanu mórte, deca nu áu ocasiune sî media de a se cultivá“.

E adéveru, ca ocasiunea sî mediale cá atari inlesnescu omului desvoltarea spirituale, dara insasi desvoltarea, insasi cultivarea facultátiloru spirituali e unu ce propriu alu individului. Pentru aceea sî vedemu, ca multi din cei ce au ocasiune, medie in ábundantia, totusi adeseóri remanu necultivati; sî de multe ori din contra sî cei cu medie mai pucine, ajungu la unu gradú mare de cultura. Asiá se intemplá sî cu Clainu, Sincăi, Maioru sî cu altii inainte sî dupa ei. Căti barbati nu mai umblara prin Rom'a,

Vien'a etc. și totu ei se întórsera acasă, ~~dar~~ s'au fostu și dusu, fora de a fi ajunsu nici pre departe ~~pre ai trei~~. Cei ce nu au talentu, despusetiune și voia, ii poti ~~trámite~~ și dincolo de Rom'a, ca totu ei remánu. Asiá dara o repetu, **productele** acelor'a literarie, sunt și remanu meritele lor **prospic**, și nu ale uniunei.

Déca aru stá **adeverulu** afirmatu **de d. M.**, apoi aru urmá ca numai unitii s'aru fi potutu cultivá; **inse** noi vedemu ca se aflara și se aflu și alti románi culti, fora de a fi fostu cându-va uniti. Dara cei din Romani'a: Costinescii, Cantemirescii, Vacarescii etc. — și cei din Banatu: Cichindealu, Nicóra, Iorgovanu etc. totu la Blasiu sa se fia adaptatu in cultur'a și sentiemintele loru nationali? Sa ne mai moderámu **pretensiunile**, d-loru, cáci faptele ne dau de golu și in **privinti'a** acést'a.

In finea materiei acesteia, despre uniune, mai scrie d. M. acestea: „La p. 141. seq. la cele ce scrie autoriulu de „persecutarea tuturor“, cárei biseric'a gr. orientale a fostu espusa dupa uniune, avemu a observá, cumca **persecutiunile** nu uniunea le-a adusu preste biseric'a orientale. Ele au **existatu** inainte de 1700, uniunea s'a facutu și pentru a scapá de **ele**“.

Eu nu am dísu ca persecutiunile asupr'a bisericeii ortodoxe si-aru fi luatu inceputulu cu uniunea; ci am dísu, ca persecutiunile ácelea prin uniune se mai inmultira inca cu un'a, cu a fratiloru de unu sânge și fiiloru ei spirituali de mai nainte. Aici se reduce „persecutarea tuturor“. — Și cum-ca atari persecutiuni atroci asupr'a româniloru ortodocsi, din partea fratiloru loru uniti, prin spriginulu regimului politicu avura locu in mesura mare dela uniune inéóce, s'a doveditu de ajunsu in v. metr., și vedu ca d. M. inca nu le-a resturnatu, de-si indirecte aru vré sa le nege. Dá, ei, români ortodocsi, aveau de a infruntá persecutarea tuturor, de a se luptá chiaru și in contr'a fratiloru de unu sânge.

Eu sciu, ca acésta marturisire istorica nu le va fi placundu fratiloru uniti, bá se voru fi rusinandu cei mai multi dintre ei de atari fapte implinite: precum se voru fi rusinându póte unii cu sentiu mai umanu și dintre compatriotii nostri de nationalitate

straina, pentru crüdímile antecessorilor lor comise asupr'a románilor: se voru fi rusinându dícu, avendu totu dreptulu, — dara n'avemu ce face, acelea, sunt fapte istorice, cari voru maculá istori'a nóstra nationale, sî se voru aminti totu-déun'a in venitoriu. Macáru de aru incetá ele de aci inainte, sa nu mai avemu ce inregistrá nimic'a de feliulu acest'a!

D. M. díce mai incolo, ca vin'a persecutiuniloru acelor'a asupr'a romániloru ortodocsi, nu cade asupr'a uniunei, ci cauzele adeverate au fostu:

„a) technele strainiloru spre a tiené pre románi desagiti, (cuventu modernu dela Ternava! — lectorulu sa intieléga: desbinati) sî a-i face sa se smacine imprumutatu;

b) interesele dínastice, cari nu se tienu asecurate, decátu dupa sterpirea totale a tuturoru acatoliciloru;

c) zelulu unor'a sî alu celoru-lalti spre a latî fia-care concessiunea sea.

d) atrocitáti comise asupr'a unitiloru.“

Aceste scuse, nu escusa, ci acusa sî mai multu pre uniti.

Cauzele insirate in cele dóue puncte díntáiu, le recunoscú sî eu; numai vine intrebarea: ca unitii de ce se invoira a se face instrumente órbe ale strainiloru sî ale regimului, intru asuprirea sî persecutarea fratiloru lor? De nu s'aru fi facutu uniunea, nu aru fi ávutu locu nici acele persecutári. Deci, cine le-a produsu, déca nu uniunea?

Éra la p. 3. trebuie sa destingemu intre zelulu unor'a sî alu celoru-lalti intru latírea confessiunei sale; cáci pre cându zelulu celoru ortodocsi, statornici in credinti'a eredita dela parinti, dupa parerea mea e justificaveru sî laudaveru chiaru: pre arunci zelulu celoru uniti, cá alu celoru desbinati de mam'a lor, carele a constatu, a trebuitu sa constea numai in agressiuni injurióse sî asupritórie asupr'a celoru ortodocsi, cáci altmintrea nu aru fi potutu spori uniunea, — este de totu nejustificaveru, este condamnaveru.

Uniunea este o negatiune a bisericei nóstre, ea n'a potutu sa se formédie sî n'a potutu sa esiste,

decâtu numai cu stricatiunea a bisericei positive ortodocse.

Audîmu de multe ori dicundu-se: ca renegatii in genere, sî renegatii români in specie, sunt totu-déun'a cei mai ultraisti intru persecutarea natiunei de care s'au lapedatu. Óre sa nu se aiba asemenea lucrulu sî in privinti'a confessionale?

Faptele ne-au aretatu sî ne aréta, ca zelulu celoru desbinati cam de comunu degeneréza in ultraismu, in fanatismu.

La p. 4. „atrocitâti comise asupr'a unitiloru“ — sta lucrulu inca sî mai reu. Dara vedu ca sî d. M. recunósce, ca, despre atrocitâtile acestea „unii ómeni nu voru sa scie nimic'a“.

Din partea cui se comisera acele atrocitâti?

D. M. nu ni-o spune de-adreptulu, dara, de óre-ce d-lui se provóca la acte sî persóne oficióse cá sa dovedésca atrocitâtile a-celea; ba de óre-ce chiaru sî numesce pre protopopulu dela Idicelu Mich. Popoviciu, ca aru fi intratu in bisericile unite, aru fi luat s. cuminecatura de pre altariu sî la vederea poporului o aru fi trantitu in midilóculu bisericei; de óre-ce in fine le spune d-sa celoru ce scriu istoria de statulu bisericei române, ca „Ilicos intra muros peccatur et extra“, — trebuie sa presupunemu, ca d-lui intielege acele atrocitâti cá comise din partea celoru ortodocsi asupr'a unitiloru.

In adeveru nu se póte pricepe, cum bietii români ortodocsi alungati, persecutati, lipsiti chiaru sî de archiereii loru, remasi orfani sî parasi de tóta lumea, — cum dîcu, aru mai fi potutu ei, in acésta stare deplorabile, comite atari atrocitâti asupr'a unitiloru, sprîginiti tare de regimulu politicu?

Aici chiaru ca se potrivésce fabul'a lupului cu mielulu. Ei striviti din tóte pârtile, sî apoi totu ei sa comita atrocitâti asupr'a celoru mai puterici!

Dá, 'si voru fi aperatu sî ei caminulu propriu sî altariulu parintiloru: bisericile, averile, care li se luáu cu puterea, — voru fi facutu sî ei represalii ici colo, câci ce nu face o inima ranita, sî cine e carele sa se uite cum i se rapesce averea sî se arunca din vetrele strabune, sî sa nu dica nici cârcu?

Totu cam acestea li se arunca românilor din partea străinilor și în privința națională. Și oare aprobădă-le d. M.? Nu cred. Apoi ce nu e dreptu aici, cum pôte fi dreptu dincolo? Ce tie nu-ti place, altui'a nu face, dăce scriptur'a.

Atari represalii, pre cari d. M. le botéza de atrocități, sunt pré naturale dupa parerea mea. Dóra nu va fi și d. M. de unu acordu cu prussienii, cari, în resbelulu celu cumplitu germano-francu, ce tocm'a decurse, asteptáu dela bietii francesi că nici sa nu se vaiete, cându îi impuscau, necum sa se apere în contr'a lor, căci aru fi fostu crima. Ei impuscau, spandiurau la bietii francesi, le ardeau satele și comiteau cele mai barbare crudelități: și totusi ei de cătra padure, ei strigau în gur'ă mare, ca garibaldianii sunt barbari!

Bine dăce d. M., ca unii ómeni nu voru a crede nimic'a despre acele atrocități; ba dóra și mai bine aru fi potutu dăce, ca nu unii numai, ci tóți ómenii, și chiaru și cei-ce se ostenscu a le mai pune pre harthia, înca nu credu nimic'a despre acele atrocități. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Români ortodocsi se tienura numai în stare defensivă; ei nu atacă pre nimenea, ci cautara a respinge numai atacurile altor'a. Și între alții acesti'a cu dorere trebuie sa constatâmu, ca se numera și frații nostri de unu sânge, unitii. Apoi a-si aপরá drepturile sale, însemna oare a comite atrocități?

Din cele dăse se vede dara, ca dieu uniunea multe și mari rele aduse asupr'a bietiloru români, ale căror'a urmări și astadi le mai sentim, și le vomu senti neincetatu, pâna ce va mai stă acestu parete despartitoriu între noi. Ba eu unulu, pre bas'a celoru ce le vedu și le cunosc din propri'a-mi esperintia, cutediu a afirmá: ca tóte calamitățile publico-naționale, ce ne turmentădă asiá de cumplitu în tempulu de facia, numai aci, în desbinarea confessionale 'si a u sorgintea loru.

Adeverulu acest'a 'lu recunosc și unitii cei bine simtitori. Între alții redactiunea diuariului „Federatiunea“, ai cărei membri înca sunt uniti, lu recunosc pre facia dăcundu, ca subscrie din

saventu in caventu cele ce le scrise autorele v. metropolii in privintia acestui obiectu.

Ce ne remâne deci de facutu ?

Intieptiunea si cultura, la care facemu pretensiune, ne dictedia, cá reulu ce-lu ~~afirma~~ incubatú in corpulu nostru nationale, sa-lu delaturámu cátu mai curendu. Sa taiámu cangrén'a infipta de straini intr'ensulu, si sa-lu facemu sanetosul —

Dela uniune trece d. M. tocm'a la p. 170. din v. metropolia, la tractatulu despre identificarea metropoliei unite de astadi, cu cea vechia de mai inainte.

Me miru, si nu me potu din destulu mirá, ca d. M. si acestu adeveru chiaru si curatu cá lumin'a sórelui, inca se opintesce a-lu mistificá, schimosi si intunecá. Si óre prin ce feliu de argumente ? Prin sofisme si éراسi sofisme ! D-lui lása la o parte si aici obiectulu principalu, si calaresce mereu pre lucruri secundarie, cum vomu vedé indata.

Cestiunea, ce autorinlu v. metropolii la loculú acest'a 'si propuse a o resolví, este: óre póte-se identificá metropolia unita de astadi, cu cea vechia a Transilvaniei, incátu sa se póta díce, ca cea dintáiu aru fi numai o continuitate a celei din urma, si ca metropolitii uniti aru fi adevérati succesori ai metropolitiloru celoru vechi ai Ardélului, ori nu ?

Eu am dísu ca nu se póte ; cáci aceste dóue metropolii au deosebite caractere confessionali, cea vechia a fostu ortodocsa, ceea ce nu va negá nici d. M. — éra a dóu'a, cea unita de astadi, este de o confessiune straina, de totu nóua, ce n'a esistatu nici odata la románi inainte de an. 1700., si tocm'a pentru aceea, ea nici nu póte stá in nici o legatura cu cea vechia ortodocsa de mai inainte.

Acést'a e esenti'a lucrului, si d. M. pre lângá osi'a acést'a aru fi trebuitu sa se învertésca, cantându a resturná acestu adeveru, ceea ce inse d-lui n'a facutu.

Am dísu mai incolo, ca déca unitii 'si identifica metropolia loru cu cea vechia ortodocsa, pentru ca cu metrop. Atanasiu

aru fi trecutu impreuna intrég'a natiune romána la uniune, ei nu au dreptu nici din acésta cauza; câci in „v. metropolia“ la tractatulu despre uniune p. 114 seq., se demustrá pâna la evidéntia, ca nu natiunea intréga, ci numai unu numeru fórte micu sî ne-insemnatu dintre románi trecù la uniune, cu Atanasiu. Sî acestu adevéru d. M. inca nu-lu resturnà, ba nici macaru impumnà cum vediurâmu mai susu.

Am mai dîsu in fine, ca chiaru sa se fia sî unitu macaru toti románii cu metrop. Atanasiu, sî nici atunci unitii nu si-aru fi potutu luá de aici nici unu titlu de dreptu, de a se pune in posesiunea v. metropolii ortodoxe, câci acést'a, cá ori care biserică particulară este proprietatea bisericeii ecumenice, de carea se tiene aceea, sî nici decum a altei'a straine. Sî abia aci avù placere d. M. a reflectá negându acésta asertiune, sî afirmându din parte'si: „ca fia-care biserică particulară e proprietatea, nu a bisericeii ecumenice, ci a membriloru sei, adeca a aceluor credintiosi, cari facu elementulu viu alu bisericeii particularie“.

Dá, sî eu dîcu, ca nemidilocitu ea e proprietatea credintiosiloru sei, adeca a comunei respective bisericesci; dara medilocitu ea, biseric'a particulară, e totu' odata sî proprietatea întregi societăti crestine, de carea se tiene sî nici decum a altei'a straine. Adevérule acést'a, eu lu chiarificái mai pre largu in „v. metropolia“ din punctu de vedere alu dreptului canonicu, la ce inse d. M. érași nu reflectédia nimic'a; sî asiá le retacu sî eu, cá sa nu mai repetiescu cele dîse, sî aici, mai alesu ca spre acestu scopu s'aru cere spatiu mai largu, decâtu cum ni se póte concede in colónele unei foi periodice. Sî acést'a o potu face credu cu atâta mai vertosu, cu câtu d. M. in critic'a sa relativu la acésta cestiune, nu resturnà, ba nici nu amintì, cum reflectái mai susu, macaru cu o iota, punctele principali din „v. metropolia.“

Dara, déca aru stá cele dîse de d. M., apoi fia-mi permisu a întrebá sî aici: pentru ce unitii nu urmédia întocmai? Déca e adevératu, ca bisericéle particularie sunt proprietatea eschisiva a credintiosiloru sei, atunci pentru ce unitii, la casuri de trecere

a credintiosiloru uniti din vre-o comuna, la alta confessiune strai-
na, nu lasa sa tréca impreuna sî edificiulu bisericescu, cas'a
parochiale, scól'a, portiunea canonica s. a. ci le reþienu pentru
sine?

Dara déca vre-unu crestinu á facutu insusi biseric'a, scól'a
etc. sî le-a dotatu cuviintiosu dela sine, inse sub espres'a con-
ditiune pentru confessiunea sa anumita, — sî casuri de acestea
sunt nenumerate in biseric'a crestina — de aci se tienu lega-
tele cele multe — trecundu credintiosii comunei la alta confes-
siune, óre cum, cu ce dreptu aru poté ei duce sî aceste averi,
realitáti, legate bisericesci cu sine la confessiunea straina? Sî
déca nu au dreptu de a le duce cu sine, óre a cui proprietate
voru remané acelea, déca nu a bisericei de carea se tienura?

Dara déca din intemplare, vre-o comuna bisericésca unita,
prin esundare séu altcum — lucru posibilu — aru perí intréga
— intielegu pre credintiosii, elementulu celu viu alu acelei'a —
remanendu-i inse biseric'a, scól'a, cas'a parochiale, portiunea ca-
nonica sî alte realitáti, óre cine le-aru eredi pre acestea? Poté-
re-aru díce óre evreii séu altii, ca acea avere aru fi proprietatea
loru? Éta unde amu ajunge prin atari argumentatiuni cum sunt
ale dlui M.?

De aru stá asertiunea dlui M. in fine, atunci sántieni'a le-
gateloru aru fi nula, nu aru mai avé nici unu sensu.

„Cându dara metr. Atanasiu — díce d. M. mai departe —
de nu cu totalitatea, inse in totu casulu cu maioritaea multu
precumpanitória a credintiosiloru sei, s'a taiatu de câtra biseric'a
anatolica sî s'a unitu cu cea catolica, atunci metropoli'a ortodocsa
a Belgradului a incetatu sî a inceputu a fi metropolia unita, care
a duratu pâna cându technele inimiciloru i-au facutu facerea:
Dreptu are autoriulu, cându díce, cumca „unindu-se a incetatu
a fi metropolitu ortodocsu“; inse a inceputu a fi metropolitu unitu:
éra metropolitu ortodocsu nu a mai fostu in Transilvani'a dela
a. 1700 pâna in dílele nóstre“.

Mai întâiu aru fi trebuitu d. M. sa ne demustre, ca „in totu
casulu cu maioritaea multu precumpanitória a credintiosiloru sei“,

s'aru fi taiatu metrop. Atanasiu de câtra biseric'a anatolica, dara nefacundu acést'a, cadu de sine tóte cele-lalte zidite pre acestu fundamentu de nasipu.

Inse chiaru asiá sa fiá fostu, totu mai remase dupa insusi d. M. inca o parte a credinþosiloru ortodocsi, carea nu se uní impreuna cu metrop. Atanasiu. Sa intrebâmu cu ce dreptu potú elu lipsí pre acea parte a româniloru de metropoli'a lorú ?

Metropolitulu Atanasiu n'a potutu duce cu sine aceea ce n'a fostu alu lui ; elu se duse numai pre sine sí convingerile sale, déca le-a avutu, in sinulu bisericeii papiste. Déca elu a inceputu a fi metropolitu unitu, dupa apostasia, apoi elu nu a mai fostu cá ortodocsu ci cá unitu, éra cá atare elu nu a mai potutu fi nici succesele acelorú metropoliti multi, cari siediúra sí se succesera in vechiulu scaunu alu metropoliei ardelene ortodocse. Si eu n'am impumnatu nici odata, ca unitii nu si-aru fi potendu infiintia siesi metropolia unita, déca voru ; ci am impumnatu sí impumnu sí acum, ca acésta metropolia unita, noua, cu caracteru confessionale strainu, aru fi identica cu metropolia cea vechia restaurata. Aceea ce n'a existatu nici odata, cum se póte restaurá ? Aci nu incapu sucituri, sofisme, aci adevérule e chiaru cá lumina sóreului, sí cei laici inca-lu potú vedé.

Déca metropolia vechia ortodocsa a incetatu la a. 1700, cum ne spune d. M., apoi bine sa insemnâmu, ca ea n'a incetatu de jure, ci numai de facto, fiindu suprimata, persecutata ; dara astadi éta-o ! aceea si metropolia stravechia sí prea venerabila existe éra si, nu cá noua, ci cá restaurata, cá o continuitate a sa propria.

Mai incolo, trecundu d. M. la atributelu lui Atanasiu dupa uniune, dice, ca acést'a a remasu metropolitu sí dupa uniune, cáci titlulu acést'a l'a dusu elu cu sine.

Cum, sí de unde l'a potutu elu duce cu sine ?

Eu dícei mai susu, sí in v. metropolia demustrai mai pre largu, ca Atanasiu n'a potutu duce nimic'a cu sine, nici chiaru titlulu de metropolitu ; cáci tóte drepturile ee le-a avutu elu pâna ce se aflá in sinulu bisericeii ort., prin urmare sí titlulu de

metropolitu, le-a avutu numai cá ortodocsu. Indata cé a apostatatu, le-a perdutu pre tóte.

Dara cumca Atanasiu dupa uniune a fostu numai episcopu sî nu metropolitu, me provocu érași la diplom'a de intarire ce i-o dete imperatulu Leopeldu ¹⁾; cáci in aceea Atanasiu se numesce totu numai episcopu, venindu de mai multe ori inainte acésta numire, sî nici odata metropolitu.

Cele ce ni le spune d. M., ca sî alti archierei din Belgradu sub principii calvini inca se numiau episcopi in diplomele acelor'a, sî nu metropoliti, aici nu se potu aplicá; cáci archiereii acei'a fiindu ortodocsi, sî asiediându-se in scaunulu dejá esistente metropolitianu ortodocsu, erau eo ipso metropoliti; pre cându Atanasiu prin diplom'a amintita sî anumitu prin cuvintele: „amu otaritu pre acela'si episcopu (Atanasiu) cá pre o persóna vrednica sî nóue placuta, sa-lu numim u episcopu etc.“ se denumesce din nou episcopu, intr'unu scaunu nou, de o confessiune de totu nóua, carea nu esistase mai inainte nici odata la români. Dicu anume din nou, (cá sa védia d. M. ca acestu cuventu nu e pusu din arbitriulu meu, cum afirmá d. lui, ci pre bas'a istoriei), cáci elu in adeveru se asiediá de dóue ori de archiereu: odata cá archiepiscopu sî metropolitu ortodocsu, sî a dóu'a óra cá episcopu unitu.

Me provocu mai incolo la bul'a papala din a. 1721., prin care se canonisédia episcopi'a unita a Fagarasiului, éra urmatoriu lui Atanasiu Ioanu Patachi de episcopu alu acestei episcopii ²⁾.

Insusi P. Máioru totu acolo díce: „Cum amu aretatu mai susu, la c. 2., archiereulu româniloru celu din Alb'a-Iuli'a séu Belgradu in Ardélu, inainte de a se uní acei'a-si români cu biseric'a Romei, au fostu archiepiscopu sî metropolitu, pâna tocm'a sî acelu de pre úrma, carele întâiu se fece unitu cu totu clerulu seu, Atanasiu, au fostu archiepiscopu a tunci cându s'au

¹⁾ A se vedé in v. metropolia p. 112 sî 113.

²⁾ A se vedé la P. Máioru, istor. biser. p. 192.

unita; și după ce s'au unitu încă și-a ținutu titl'a cea de arhiepiscopu."

Dară cu ce dreptu și-a ținutu elu titl'a, e alta întrebare.

Me provocu în fine la însuși faptulul istoricu, că nu cetimur nicăiri, nu ni se documentăda prin nemicu, că s'aru mai fi înființiatu vre-odata vre-o metropolia româna unita, afăra de cea de astăzi înființiată sub Siulutiu, primul metropolitu unitu.

Apoi întreba d. M.: „cându fû metropolitulu Atanasiu subordonatu canonicu metropolitului dela Strigoniu. Acést'a să binevoiescă a ni o aretă d. autoru că nu o scim, nu amu auditu de acéstă subordinațiune!"

Bine dăce d. M. că metropolitulu Atanasiu, carele a fostu ortodocsu, nu fû subordonatu nici odată metropolitului papistu din Strigoniu; dară episcopulu unitu Atanasiu se subordina aceluia-si metropolitu. Și acést'a o cunoscemu éra-si din diplom'a de întarire a lui Leopoldu, căci acolo stau apriatu cuvintele acéstea: „inse asiă, că acela (Atanasiu) să fia ascultatoriu și credinciosu în tôte lucrurile cele drepte și permise, atâtu pontificelui s. biserice române, câtu și noue, și arhiepiscopului din Strigoniu celui de acum și celoru viitori.“ —

Nu e acést'a o formală subordinațiune?

Dară nu e canonică, dăce d. M. — Inse nu sciu după care alte canóne s'aru fi și potutu efeptu acéa subordinațiune pentru unu episcopu alu unei confessiuni de totu nouă, carea numai atunci se plasmuise.

Totu în form'a acést'a se subordina și episcopi'a de mai înainte româna ortodocsă a Transilvaniei metropolitului serbescu din Carloveti, prin imperatulul Iosifu II., și încă în forma curatu anticanonică, căci biseric'a ortodocsă nefiindu de ieri d'alalt'a-ieri, și aveă canónele sale din vechime, și pre lângă tôte acéstea ea rămase subordonată pâna chiaru în zilele nóstre. N'avemu ce face, astu-feliu erau tempurile.

Cele-lalte câte le mai însira d. M.: că Atanasiu în diplom'a lui Leopoldu s'aru fi denumitu de episcopu alu natiunei române, și în loculul reposatului celui din urma episcopu Teofilu, precum

sî ca acel'a-sî Atanasiu in fapta aru fi portatu titlu de metropoliu, — cá nesce consecintie trase din premise false, cum vediu-râmu, cadu de sine-le.

De aici trece d. M. la p. 206. din „v. metropolia,” sî anu-mitu la acelu concludu alu sinodului eparchiei ortodocse din Ardélu tienutu in a. 1860., prin care se decise a se rogá regimulu României pentru restituirea mosiei Merisieniloru din distric-tulu Argesiuului, care mosia principele României Ioanu Constan-tinu Basaraba, o daruise metropoliei ardelene celei vechi in 15 Iuniu 1700, asiá dara tocm'a pre cându se faceáu din partea metropolitulu Atanasiu pasii cei mai seriosi de a trece la uriu-ne. Diplom'a respectiva de donatiune a principelui memoratu, se afla reproducu la p. 26 din „v. metropolia.“

Mi pare bine, ca d. M. in critic'a sea documentédia o staruintia asiá de mare intru de a nu lasá sa-i scape din vedere nici macaru unu locsiuru din v. metr., carele aru stá in vre-o legatura cátu de mica cu uniunea. Mi-aru fi parutu inca sî mai bine, déca acel'a-si in staruinti'a acést'a a sá aru fi documentatu totu-odata o sinceritate sî iubire de dreptate mai mare, fára de care ori-ce critica nu produce decátu contrariulu dela scopulu ei celu adeveratu, ceea ce deróga multu criticanteluiu.

In partea acést'a a criticeii sale, d. M. aru vrea sa indrep-tie pre autorulu v. metropolii sî sá arate :

Intâiu, ca „mosi'a Merisieniloru nu statulu sî regimulu ro-mânu o-a daruitu metropoliei Belgradului, ci principele insusi din averea sá privata.“

Tocm'a asiá sta scrisu sî in v. metropolia la ambele locuri unde se amintesce despre aceea : ca principele susu numitu a daruitu mosi'a Merisieniloru metropoliei Ardélului. Asiá dara in privinti'a acést'a nu aru fi avutu la ce 'si mai ostení pên'a d. M.

Ca óre din averea propria, cum díce d. M., ori din a statulu aru fi fostu acea mosia, e alta intrebare. Ce e dreptu, in respec-tiv'a diploma, precum se afla ea publicata in „Archivu“ nr. XXIII din a. 1869, cum se díce, dupa originalulu, in intregu cuprinsulu seu, ni se spune, ca mosi'a din cestiune o a cumperatu

principele daruitoriu însuși. Eu înse, câtu pentru mine, mai eu-
rendu a-si crede ca din averea statului și nu a principelui pri-
vata, s'a facutu acea donatiune; căci in contestulu diplomei ace-
lei'a sta apriatu: „Ioanu Constantinu Basaraba s. c. l. donămu
s. metropolii s. c. l. care dintru a să temelia este facuta și inal-
tiata de reposatulu in Domnulu principele Ioanu
Michailu (Michaila Eroulu).“ Aceste cuvinte sublineate aru
documentă unu obligamentu mai multu alu oficiului, alu statului,
decātu privatu. Acésta parere se spriginesce inca și prin o alta
donatiune facuta de acel'a-si principe vechiei nóstre metropolie,
in 25 Maiu 1698 in baní, érași pentru tóte tempurile — in care
donatiune, reproducu in „Archivu“ acel'a-si nr. și anu, se face
provocare și la alte hrisóve domnesci mai vechi precum: la hri-
sovulu lui Mateiu Basaraba Voda, Constantinu Sierbanu Vd.
și alu lui Antonie vd., hrisóve totu de aceea-si natura, cá-si.
amintitele dóue donatiuni ale principelui I. Const. Basaraba,
adeca hrisóve séu diplome de donatiune pentru metropolí'a
Ardélului.

De altmintrea impregiurarea acésta, ca óre din a statului
ori din averea privata a principelui a fostu desu amintit'a dona-
tiune, nu contribuie nemic'a la esenti'a lucrului. Totu atât'a este,
ori din a statului, ori din propri'a avere a principelui sa fie
fostu.

Un'a înse este constatatu pre deplinu in diplomele áceste
dóue ale pñincipelui Constantinu Basaraba, adeca aceea ce si in
„v. metropolia“ se amintesce, ca donatiunile ce le facu acéstu
principe vechiei nóstre metropolii, le facu pentru cá sa înta-
résca și sustiena pre cei doi metropoliti ai ei din urma,
pre Teofilu și pre Atanasiu in credinti'a stramosiésca. Acésta o
cunóscemu din cuvintele proprie ce ocuru in ambele diplome si
suna astu-feliu: „pentru ca sciindu-o pre acésta sánta Metro-
polia ca se invaluiésce cá o corabia in midiloculu valuriloru mării,
fiändu intre multe feliuri deeretici necredintiosi și se napastu-
iesce dela densii in multe chipuri . . . Cá sa fia stei metropolii
de intarir.e și ajutoriu.“

„Era a dón'a, aru vrea d. M. in partea acést'a a criticei sa ne arete, „ca nu regimulu României aru fi trasu acea mosia.“

Dara cine altulu? d. M. éra nu ne spune.

Ori-cine o a retrasu, ea e retrasa pâna astadi, sî se retrase de buna séma nu din alta cauza, decâtu chiaru pentru apostasi'a lui Atanasiu, ce urmase tocm'a atunci.

Destulu ca acea mosia se dase metropoliei Ardélului care érá ortodoxa, sî metropoli'a nóstra de astadi fiindu urmatórea legale a acelei'a, credemu ca ea are sî dreptulu de a o reclamá. Ori póte tocm'a acést'a este necasulu dlui M.? Lase nu se mai supere, sa mai capetâmu sî noi ce-va, celu pucinu dela fratii nostri de unu sânge sî de o credintia; câci dloru, unitii, cape-tara dejá destulu, le voru ajunge cele 2 — 3 milióne ce dicu ca le au dela regimulu nostru, dela coreligionarii d-loru papisti.

De altmintrea am a reflectá, ca d. M. n'a cetitu bine in „v. metropolia“ la locul acest'a, câci acolo nu eu amu dísu, ca mosi'a cestiunata o a retrasu regimulu României, ci acestea sunt cuvintelé proprie ale sinodului nostru din an. 1860, mentionatu mai susu.

Mai incolo d. M., vrendu dóra a maguli regimului României, lu lauda din respoteri infacisiândulu de liberalu pâna la cosmopolitismu, pentru ca sî aru fi „reversându darurile sî bunatâtile sele fára deosebire asupr'a luteraniloru, calviniloru, jidaniloru, unítiloru etc.“, sî invinovatiesce apoi pre autorulu „v. m.“, ca aru fi neindreptatindu pre acelu regimu, dicundu ca elu a retrasu mosi'a Marisieniloru.“

Cumca regimurile României, cu deosebire cele moderne, sunt cele mai darnice din lume, se scie in generalu. Dara tocm'a darnici'a acést'a pré mare, cosmopolitismulu acest'a, ce nu-lu vomu mai aflá nicairi, este, ce aru trebui mai curendu sa se impute decâtu sa se laude guverneloru acelor'a: Óre sî alte guverne totu astu-feliu procedu, facia cu cei de nationalitate sî confessiune straina? Sî guvernele cele vechi inca erau póte sî mai darnice decâtu cele de acum, dara faceau deosebire sî cautáu totu-déun'a

mai întâiu la ai sei, la cei de unŭ sânge și de o credință cu ele. Dumnedieu-Omulu in moral'a sea evangelica dîce: „Sa iubimu pre aprópele nostru, cá pre noi insine,“ — dara nu: sa-lu iubimu mai multu decátu pre noi. Celu ce dara iubesc pre altulu mai multu decátu pre sine-si, acel'a 'si este siesi oste. Și pâna acum darnici'a acelor'a, fâra privire la nationalitate și confessiune, indiferenta asiá dîcundu, prin ce bisericile, scólele și alte institute ale strainiloru crescú și se inmultiescu cá ciuper-cile, — aduse dejá mari calamitáti asupr'a bieteii României, dara inca de voru procede totu astufeliu și in venitoriu? Mâne poi-mâne voru incepe toti strainii, cari inundara Români'a, a-si pre-tinde drepturi egale cu româniei; tíer'a loru va deveni neresistiveru o Palestina, ori Germania, numai România nu! Ast'a o recunoscú dejá multi barbati din ai loru, — o recunoscemu și noi de multu, și credu ca și insusi d. M. inca o va fi recunoscundu. E bine, cuvine-se dara, cá dlui un'a sa semta și alt'a sa scrie? Fia asecuratu d. M., ca prin astu-feliu de laude ce trecu in lingusiri, nu face nici unu servitiu bunu nici fratiloru de dincolo, și nici românismulu preste totu.

Mai dîce d. M., ca „gubernulu României a tramisu daruri la ambele confessiuni române din imperiulu austriacu, precum și cárti pentru institutele de dincóci, necautându la confessiunea unita séu gr. orientale.“

Lasu, ca se scie dejá prin ce feliu de intreveniri și medicociri se tramisera darurile acelea, — pre cari inse metropoli'a nóstra româna ortodocsa, dupa cum mi este mie cunoscutu, din cause pré temeince, nu aflá cu cale a le primí — sa întrebâmu numai ca d. M., déca s'aru fi aflatu insusi in asemenea positiune, óre totu astu-feliu aru fi urmatu, facia cu cei ortodocsi? Espe-rienti'a de pâna acum nu ne lasa a crede acést'a. Ce au datu vreedata unitii celoru ortodocsi? Amaru și necasuri!

Multe aru mai fi de dísu aici, dara sa le lasâmu pentru alta data; cáci cu dorere vedemu, ca nici astadi, in tempulu dísu luminatu, inca totu nu ni se mai luara soldii de pra ochi.

In nr. XXXVIII. alu „Archivului“ d. M., dupa ce ajunsé mai insusu pâna la p. 206., se întorce éra-si la inceputu, si inca chiaru la titlulu „v. metropolii“ cu critic'a sea. Si este curiosu, ca tocm'a aci, dlui éra-si ne imparte lectiuni: „cum are sa se construedie unu edificiu, cá sa fia solidu, comodu, gustosu, si placutu de locuitu“: cum are sa fia unu istoricu, cá sa scótia unu intregu, asemanându-lu cu architectulu celu bunu etc. etc..

Óre a merge cu critic'a pâna mai la jumetatea opului, si apoi a incepe éra-si din capu, sa fia inca dupa regulele architectonice ale dlui M. ? Óre ast'a sa fia edificiulu celu comodu si gustosulu indicatu de dlui ?

Cum sa ne esplicâmu si acésta confusiune a dlui M. ? Românulu díce: Doftore, vindeca-te pre tine !

Unu architectu odata inca se apucase sa cladésca unu edificiu pomposu, gustosulu si placutu de locuitu; dara tocm'a dupa ce-lu gatise vediù bietulu, ca i lipseá tocm'a aceea ce-i erá mai de lipsa — intrarea. Ore critic'a dlui M. sa nu sémene inca cu acelu edificiu pomposu, si criticantele cu acelu architectu bunu ?

Dara dlui díce, ca din fatalitate acésta parte a criticei sele aru fi remasu nepublicata in nr. precedente alu „Archivului“. Sa-i fia de bine, hârthi'a tóte le suferé !

Destulu, ca in nr. acest'a d. M. are de a face numai cu titlulu „v. metropolii“; si din tóte, câte le insira la acestu locu ese la lumina, ca pre dlui numai unu singuru cuventielu din acelu titlu, cuventulu „ortodosu“ lu supera.

Díce adeca, ca cuventulu acest'a nu aru fi istoricu, „ne-numindu-se vre-odata metropoli'a vechia ortodosa nici in actele publice emanate dela straini, cáci acestea au de comunu oláh valás“ séu „religio vslachica“, adeca religiunea româna, — si nici in actele metropolitiloru români, cáci in acestea nu se adaúge nici unu atributu, nici se anumescé mai de aprópe.“

Va sa díca : d. M. — déca l'am intielesu bine — aru vré sa afirme, ca metropoli'a din cestiu aru fi trebuitu sa se numésca simplu : „Metropoli'a Ardélului“ (pardonu ! a Albei-Iuliei),

fără vre-unu 'adaosu, asiá, ca atribútele „româna” „ortodosa” aru fi trebuitu sa cadá cu totulu.

Dara atunci nu s'aru fi sciutu despre care metropolia este vorb'a, mai alesu ca astadi se aflú dóue metropolii in Transilvani'a.

Inse dsea afirma, ca acést'a numire nu aru fi istorica.

Ce feliu? Óre negá-vá dsea, ca metropoli'a acést'a a fostu a româniloru, ca ea a fostu româna? Nu credu. Acést'a o faceau numai neromânii, serbii sí alții înainte de restaurarea ei, in disputele ce le aveau cu românii prin dñuarele Vienei sí pre airi, cum se amintesce in „v. metropolia.”

Dara, déca ea a fostu româna, apoi cum sa nu fia acestu atributu istoricu?

De asemenea negá-va dlui, ca românii pâna la uniune au fostu toti ortodosi? Nu credu. Atunci l'a-si îndreptá la istori'a bis. a lui Maioru, sí la alti istorici, cá sa-lu convinga.

Dara, déca românii au fostu ortodosi, déca metropoli'a din cestiune a fostu a româniloru ortodosi, apoi cum n'aru fi fostu ea inca ortodosa, cum n'aru fi acestu atributu inca istoricu?

In „vechi'a metrop.” la p. 31 nr. 2, 3 sí 4. se demústrara aceste atribute de-a-rendulu, sí totu astu-feliu documentate se aflú ele sí in istori'a bis. a lui P. Maioru in mai multe locuri, preçum va fi sciúdu d. M. destulu de bine.

Ori d. M. aru fi doritu, cá mai bine sa o fi numitu „grécésca” ori „pravoslavniça” — cum se numea ea in acele timpuri? ori sí „neunita” cum incepuse a se numi biseric'a nóstra dela unire încóci — in locu de „ortodosa”? Acést'a este numai o schimbare de cuvinte, cari tóte totu aceea-si insemnédia, afára de negatiuulu „neunita”, ce insemna o negatiune, pre cându biseric'a nóstra éste positiva.

Dara, liniscésca-se dsea in privinti'a acést'a cu aceea, ca sí P. Maioru inca întrebuintiédia cuventulu ortodosu in mai multe locuri, sí anumita la p. 48. ist. bis. dice: „Cându cautu eu feliulu credintiei crestinesci a româniloru, carea in capulu

acest'ă cugetu a face, aceea voiu sa cercu, óre românii tienutu-s'au mai de multu, séu tienu-se astadi de biseric'a catoliciloru, au dóra, de biseric'a ortodosiloru, adeca a neunitiloru?" — sí demustra, ca ei totu-deun'a de acésta din urma s'au tienutu.

Inse d. M. afirma mai departe, ca „in actele publice din secl. 17, in articlii dietali, hrisóvele domnitoriloru nostri s. a. „ortodoxa vallás“ pre totu loculu insemnédia: religiunea calvina, sí ca pentru legatur'a in carea s'a aflatu religiunea nóstra cu cea calvina, aru fi fostu caus'a de tramisii transilvani la Constantinopolea Ladislaus Csáky sí Christophorus Pasko, ¹⁾ vorbindu despre biseric'a romána se folosescu de cuvintele „religiunea ortodosa.“

Nu se póte negá, ca in actele publice, sub tempulu principiloru calvini ai Transilvaniei, religiunea calvina se numea sí „ortodoxa vallás“; dara d. M. inca nu va poté negá, credu, ca in tóta lumea crestina, sub numirea de „ortodosa“ este cunoscuta numai biseric'a resariténa, numita sí cea vechia, sí nepotrivitu sí cea grecésca. Éra, cá ablegatii trans. la Constantinopolea Csaky sí Pasco sa o fi numitu ortodosa pentru legatur'a ei cu cea calvina, cum díce d. M., nu potu concede, din cauza, căci adaugu acei'a-si ablegatii numai decátu dupa cuventulu „ortodosa“: „de comunu român a.“ In Romani'a totu-deun'a s'a numitu religiunea nóstra „ortodoca“, sí totu asiá se numesce ea sí astadi, sí ablegatii acei'a au scrisu câtra Const. Brancoveanu, plenipotentiatulu principelui României, cari ambi erau ortodosi.

De altmintrea sa observâmu aici sí aceea, ca déca nu ocure numirea de „ortodoca“ inaintea unirei, nu e mirare, căci biseric'a erá un'a; éra acum e altmintrea.

In fine, nu potu lasá neamintitu sí aici, ca d. M. afirma, ca Petru Parteniu episcopulu Muncaciului, hirotonitu de metrop. Simeonu Stefanu, amintitu sí in v. metrop.“ la p. 14, aru fi fostu unitu.

Cum aru fi potutu fi unitu episcopulu acest'a alú Muncaciului,

¹⁾ Vedi p. 28. „v. metrop.

despre care ni se spune in diplom'a regelui Vladislavu ¹⁾, ca erá subordinatu inca pe atunci metropolitului din Ardélu, si cum aru fi potutu insusi acestu metropolitu, cá ortodocsu, hiroteni pre unu episcopu de confessiune straina, nu se póte pricepe; de altmintea nici d. M. nu ne demustra acést'a, ci numai afirma fâra a documentá.

Dóra deduce dsá acést'a din subscrierea metropolitului numitu: „Stephanus Simonovicius . . . catholicae atque apostolicae Religiónis Graeci Ritus Episcopus“, care cuvinte lipsescu din „v. metropolia?“ Dara atunci si insusi acestu metropolitu aru fi trebuitu sa fia fostu unitu, ceea-ce dsá dóra nu va afirmá; câci noi asiá scimu, si asiá ne spune si P. Maioru, si cei-lalti, ca uniunea numai la an. 1700 se facú, éra documentulu lui Simeonu Stefanu despre sântirea de episcopu a lui Parteniu e din an. 1651.

Déca e adevératu, ca metrop. S. Stefanu in diplom'a sá amintita s'a numitu: „catholicae atque apostolicae religionis Episcopus“, apoi elu pré bine s'a numitu si asiá, câci acest'a este atributulu celu adevératu alu bisericei resaritene, ea totu astufeliu se numesce si adi in pârtile Orientelui, in Greci'a etc., adeca catolica (universalá) si apostolica. De altmintea mie mi vine a crede, ca acéstá titulatura nu este autentica, de óre-ce aici la locul acést'a acel'a-si metropolitu se titulédia numai de „episcopu“, éra la inceputu si la finea diplomei de „metropolitu“. De buna séma vre-unu papistu ultra-zelosu a veritu „catholicae atque apostolicae religionis Episcopus“ in titulatur'a lui S. Stefanu dela inceputu. Câte documente nu se mai falsificara astu-feliu, prin ómeni vicleni si interesati, mai cu séma prin iesuiti.

In nr. XXXIX. an. 1870 — 1. d. Moldovanu incepe cu: „Déca autorulu „v. Metropolii“ scriá in fruntea opului seu: „Vechi'a metropolia catolica si apostolica romana“, atunci aru fi fostu scutitu de imputatiunea, cumca nu are basa istorica.“

¹⁾ „V. metrop.“ p. 23 seq.

Lucru minunatu! Cum cade d. M. dintr'o inconsecintia intr'alt'a. Mai in susu a dîsu, ca numirea de „ortodoxa“ nu e istorica, căci metropoli'a cea vechia nu s'a numitu nici odata asiá; éra aici afirma ca „catolica sî apostolica“ aru fi avendu basa istorica, de sî astu-feliu chiaru ca nu se numi ea nici odata. Cîndu sî de cătra cine se numi ea „catolica sî apostolica“? unde are dlui vre-o basa istorica pentru numirea acést'a? sa ni-o spuna.

Eu aretái mai susu, cum credu, destulu de invederatu, ca numirea de „ortodoxa“ este istorica, căci v. metropolia ortodoxa a fostu. Ori tocm'a acést'a nu-i place dlui Moldovanu? Aru dori sa o faca unita? Ast'a chiaru ca aru semená, cá ou cu ou, cu aceea, cîndu s'aru díce ca: d. Moldovanu se nascù la an. 1830, — prin urmare elu a trebuitu sa vietuésca sî la an. 1730. Unu anachronismu infricosiatu!

Deci asupr'a cui cade imputatiunea: asupr'a mea ori asupr'a dsale?

Totu asiá de curióse sî neconsecinte sunt argumentárele dsale sî in privinti'a celoru urmatóre:

Dsa continua: „totu cam acésta imputatiune o trage asupra-si sî cîndu i díce: „a Transilvaniei“, in locu de: „a Belgradului séu Albei-Iuliei.“ Căci documentele vechie probédia pâna la evidentia, cumca metropoli'a româna se numea a Belgradului sî nu a Transilvaniei.“

Me miru, ca d. M. remanendu-si consecente, nu néga sî aceea, ca v. metropolia aru fi fostu româna, căci asiá inca nu se numi ea nici odata, prin urmare nici acésta numire nu aru avé base istorica dupa logic'a dsale.

Sî apoi, lucru sî mai minunatu! dsa, spre a-si documentá asertulu seu, se provóca totu la documentele insirate de mine in „v. metropolia“, afara numai de unulu publicatu de d. Hajdeu acum mai de curendu. Éra in privinti'a acestor'a nu sciu in adeveru, ce sa credu, decátu ca: d. M. ori ca n'a cetitu de locu „v. metropolia“, cí o cunósce numai din audíte, din spusele altor'a: ori ca dsa apoi a visatu, cîndu a scrisu acestea.

Pentru ce?

Pentru ca in toate acele documente insirate in „v. metropolia“ dela p. 5—29 se face amintire, și inca in cele mai multe, despre ambele numiri, adeca atât a „Belgradului“ câtu și a „Ardélului“; éra in altele eșchisivu numai despre metropoli'a „Ardélului“, și in prea pucine numai despre a „Belgradului“. Asiá d. e. in condiția de hirotonii a metropoliei din Bucuresci ¹⁾, unde se insira și metropolitii Ardélului hirotoniti in Bucuresci, dintre toti metropolitii acesti'a numai unulu se subscrise alu „Belgradului“, éra cei-lalti, toti cu numele lor propri e, și inca unii de câte doue ori ai „Ardélului.“

Mai incoló, in toate actele emanate dela insisi metropolitii Ardélului — pre cari d. M. pune celu mai mare pondu și dice, ca „aceste toate dela celu dintâiu pâna la celu din urma, o numescu dupa resiedintia, și nu dupa tíera“ — ocuru in titlaturile loru ambe numirile in contr'a afirmatiunei dsale.

Bá, chiaru și in documentulu celu nou, ce lu reproduce d. M. dupa d. Hajdeu, tiparitu in „Archiv'a româna“ tom. I. p. I. pag. 93., in titlu stau ambe numirile a „Belgradului“ și a „Ardélului“, ceea-ce dsa se vede ca n'a observatu. Bá, ce este inca și mai multu, chiaru și in contestulu notei metropolitului Dosoteiu, din acel'a-si documentu, se sflu aceste: „adeca eu vladic'a Dosoteiu ce amu fostu in Romanu și Husi, și mai mare preste toate monastirile tieriei Moldavaei, asisdere vladica in Ardélu etc.“ Asiá dara „in Ardélu“, și nu „in Belgrădu“! ceea-ce se vede, ca d. M. din prea marele seu zelu éra-si a trecutu cu vederea.

Și d. M. totu-si afirma, ca acésta numire adeca a „Ardélului“, nu aru fi avendu basa istorica. Nu, ea nu are basa istorica pentru cei-ce scriu istorie și critice cu tendentia, pentru ca acei'a toate le sucescu și le resucescu numai cá sa le ésa lóru la socotéla. Și tendinti'a dlui M. cu critic'a sa acést'a, se vede destulú de apriatu și aici: elu aru vrea adeca sa imbeté lumea cu apa facundu-o sa créda, ca metropoli'a unita de astadi, carea infa se

¹⁾ Citata in „v. metrop.“ la p. 6 — 13.

numesce a Belgradului séu Albei-Iuliei, in locu de a: Fagarasiului séu a Blasiului — aru fi cea vechia restaurata. Dá, metropoli'a unita vedu, ca per fas et nefas, inca se numesce a „Belgradului“, dara ea e „unita“, pre cându cea vechia a fostu ortodoxa“, — sí ast'a e mare deosebire intre amendoue. A identificá deci aceste dóue metropolii aru insemná atát'a, cá cându amu díce: d. M., carele e unitu séu gr. catolicu, e totu-odata si ortodosu séu gr. orientalu. Ori la d. M. sí ast'a aru fi corectu sí posibilu ?

Éta dara, ca documentele prementionate ne aréta chiaru, ca v. metropolia nu se numiá numai dupa loculu scaonului seu adeca: a „Belgradului“, cí sí dupa tiér'a pentru care erá menita, adeca: a „Ardélului“. Si acestu factu sa nu conturbe intru nemicu pre d. M., cáci déca consultámu istori'a ne convingemu, ca sí alte metropolii se mai numira astu-feliu, adeca dupa tiéra, atátu in vechime câtu sí in presente. Asiá d. e. metropoli'a din Bucuresci s'a numitu in vechime sí se numesce sí astadi a „Un-gro-Vlachiei“, sí nu a „Bucuresciloru“, dupa loculu scaonului seu de astadi, nici a „Tergovistei“ dupa loculu resiedintiei sele de mai nainte. Asemenea sí metropoli'a din Iassi, inca se numesce a „Moldovei“ dupa tiéra, sí nu a Iasiloru dupa loculu scaonului seu de astadi. Astu-feliu numindu-se, le aflámu in titulaturile insiloru metropoliti respectivi.

Deci pre bas'a documenteloru ce ne stau inainte, potemu afirmá ca: metropoli'a din cestiune s'a numitu mestecatu a Belgradului sí a Ardélului, sí éra-si deosebitu cându a Belgradului cându a Ardélului, bá unii metropoliti se tituláu sí: . . . „sí alu pârtiloru tieriei un-guresci“ (metr. Varlaamu sí Teofilu). Sí ea s'a numitu asiá cu totu dreptulu; cáci déca acea metropolia 'si estin-dea jurisdictiunea asupr'a Ardélului intregu, apoi aci se coprindea totu-odata sí Belgradulu unde erá scaunulu ei. Bá mie mi se pare a fi numirea dupa tiéra cu multu mai corespundietóre, decátu cea dupa loculu resiedintiei; cáci scaunele adese se muta dupa schimbarea cetátiloru metopole, despre ce avemu destule esemple in istoria, pre cându tiér'a séu tierile remánu totu

acele-si. Unu esemplu invederatu despre acést'a ni-lu da éra-sî Români'a. Aici, fiindu ca Tergovistea odinióra erá metropolea tierei, 'si avea sî metropoli'a scaunulu seu in acestu orasiu; mai tardiu inse, mutându-se regimulu politicu la Bucuresci sî devenindu metropolea tierei acestu orasiu, se mutà totu-odata sî metropoli'a cu scaunulu seu acolo, dara numirea i remase totu a „Ungro-Vlachiei“.

Se vede dara din cele díse, ca v. metropolia româna numita: „a Ardélului“ 'si are bas'a istorica, sî ca autorele „v. metropolii“, cându o numi astufeliu, remase credintiosu istoriei, nedenegându, bá tocm'a recunoscundu sî din parte-si, ca scaunulu acelei'a a fostu in Belgrádu séu Alb'a-Iuli'a. Urmédia deci sî aceea invederatu, ca archiereulu bisericei gr. orientali din Transilvani'a a fostu in dreptulu seu nedisputaveru, cându „in 24 Maiu 1855, protestà la regimulu tierei, cá metropolitulu unitu sa nu aiba titlulu de metropolitú alu Albei-Iuliei, de óre-ce titlulu acest'a este ereditatea bisericei gr. orientali din Ardélu“; pentru ca metropolitulu unitu pretindea unu dreptu, ce nu-lu avuse nici odata mai nainte, unu dreptu strai nu carele erá alu bisericei gr. orientali, dara nu alu celei unite. Multe s'aru mai poté díce in privinti'a acést'a, precum sî in privinti'a „sistemei iesuitico-ultramontane-absolutistice“ amintita de d. M., cá sa le cunoşcemu deplinu, dara ne-arú trebú spatiu sî tempu mai multu.

Astu-feliu stându lucrulu, credu ca me aflu in dreptu, cuvintele acestea: „Ce este alta fapt'a autorului (v. metropolii), decâtu o resvertire tendentiósa, ce [nu ajuta scopulu intru nemicu, éra autorului fórte multu i detrage?“ — cá pre unele ce nu sî afla loculu la mine, a le retramite dlui I. Moldovanu acasa, spre pastrare propria.

Totu asiá de necorectu procede d. M. sî in privinti'a celoru urmatóre; càci vorbindu la p. 33 din v. metr. díce: „Aci se espune cá demustratu, — priu decretulu regelui Mathi'a dela 1479 — prin alu lui Vladislau dela 1494 — sî prin dalteri'a

data lui P. Parteniu, cumca episcopi'a Muncáciului a fostu su-
pusa metropolitului românú din Alb'a-lul'a."

Lucrulu sta altmintrea, si nu cum lu spune d. M. — Provo-
carea ce o facú eu la loculú amintitu in v. metropolia la mai
multe documente, ce se vedu acolo — intre cari si cele acum
mentionate de d. M. — nu o facui, pentru cá sa demustru es-
chisivu numai subordinatiunea episcopiei Muncaciului metropoli-
tului din Ardélú, ci pentru cá sa demustru aceea, ca v. me-
tropolia se estindea si asupr'a episcopieloru de
religiunea ortodossa din Ungari'a, preste totu,
intre cari firesce si a Muncaciului. Asiá sta in „v.
metropolia“ negru pre albu, si d. M. — déca aru fi scrisu cu
cugetu curatu si nu tendentiosu — aru fi trebuitu sa scrie cum
este acolo pusu negru pre hârthia, dara nu sa resvertésca
sensulu cuvinteloru mele.

Dara dlui i placú mai bine, a se acatiá in specialu numai
de dependenti'a episcopiei Muncaciului dela metropolitulu românú
din Ardélú, lasându la o parte scopulu principale: estinderea v.
metropolii si asupr'a Ungariei, din cauza, cum se vede, ca nu-
veni la scotéla a impumná acestu adeveru nedisputaveru. E
bine, sa-i facu pre voia si sa-i urmediu si pre acestu terenu.

Asiá dara d. M. díce, ca prin acele trei documente nu e
probata de locu subordinatiunea episcopului Muncaciului P. Par-
teniu, metropolitului românú din Ardélú; „pentru ca in decre-
tulu lui Mathi'a (dupa editiunea lui P. Maioru) nu ocure amin-
tire de metropolitulu Belgradului din Transilvaai'a, ci de a celui
din Serbi'a.“

Eu demustrái mai susu, si inca prin espunerea cuvinteloru
chiaru ale lui P. Maioru: ca metropolitulu Belgradului din Ser-
bi'a nu s'a potutu intielege, ci celu din Belgradulu Transilvaniei;
pentru ca in acelu decretu e vorb'a despre românii din Maramuresiu,
cari nu ni se aréta nicairi, ca s'aru fi tienutu cându-va de Bel-
gradulu serbescu. Documentedie d. M. mai întâiu acésta impre-
giurare din urma, si atunci i vomu crede, éra pâna atunci, nu,
câci nu e ratiune.

„Prin decretulu lui Vladislavu inca nu se pôte probá, dice d. M. mai departe, „pentruca lectiunea Transilvania este dubia, cum amintirâmu mai susu.“ Apoi adaugé in nota, ca Basilovits, brevis notitia etc., e pentru dependinti'a acelu episcopu dela metropolitulu din Români'a.

Despre acésta asertiune din urma voiu vorbi ce-va mai la vale; éra încátu pentru cea dintâiu n'am decâtu a me provocá la cele dejá díse din parte-mi mai susu, unde fú verb'a despre acestu decretu alu lui Vladislavu regelui, repetîndu sí, aici, ca eu mai mare crediementu dau documenteloru celoru patru reproduce de P. Maioru, cá unor'a ce sunt date sí autenticate de capitululu din Belgradu, locu publicu pentru documente, decâtu lui de Báltyan, cá unei persóne private, carele aru fi scriindu „Transalpin'a“ in locu de „Transilvani'a“.

„Sí cu atátu mai pucinu probéza ce-va subordinatiune dalteri'a lui P. Parteniu“, contínga d. M. mai incolo, „pentru ca eppulu P. Parteniu a venitu la Alb'a-Iuli'a nu pentru óre-ce subordinatiune canonica, cí numai din necesitate: nu avea in apropiare altu episcopu de ritulu grecescu. Subordinatu lui S. Stefanu nu potea fi, ca S. Stefanu erá neunitu éra P. Parteniu se unise cu biseric'a Romei.“

Asiá, subordinatu nu-i potea fi, cáci elu, Parteniu, erá unitu; dara la sântire potutu-a veni acest'a cá unitu, la S. Stefanu celu ortodosu? Curiósa argumentare! Cine a mai vediutu séu auditu, cá unu episcopu sa se hirotonésca prin altu archiereu de confessiune straina? Aiba bunatate d. M., a ne mai aretá inca vreunu casu analogu in intréga viéti'a bisericeii crestine, et erit mihi magnus Apollo!

Dara apoi se scíe, ca unu episcopu la hirotonirea sa, are sa faca marturisirea credintiei, sí sa dea promissiunea pentru pádirea ei, sí inca cu juramentu, publicu in bisericu, in diu'a hirotonenirei sale. E bine, ce credintia va fi marturisitu óre unu Parteniu unítu, inaintea unui S. Stefanu sí a clerului sí poporului ortodosu? Marturisitu-va fi elu óre, ca crede in pap'a cá locutienatoriu alu lui Christosu sí infalibilu, — in purgatoriu sí in cele-lalte puncte

dogmatice ale bisericei papiste? Ei, ei, dle Moldovanu! câtu de cumplitu ai ratacitu. Óre acestui genu de argumetatiune, cum i voru fi dîcundu latinii? Nu ne-ai spusu. Óre nû-i voru fi dîcundu ei: Absurditas? Dara cum de nu se duse Parteniu spre hirotonire, déca elu a fostu unitu, la metropolitulu seu séu la vre-unu altu archiereu papistu din vecinatate, cum facura sî alti episcopi uniti in dîlele nóstre chiaru, ci tocm'a la unu archiereu ortodossu séu schismaticu, cum ii numescu papistii pre ai nostri? Ritulu? Acest'a mai pucinu se iá in consideratiune. Dogmele, dogmele, sî mai pre susu decátu acestea primatulu sî infalibilitatea papei, acestea sunt decidietóre la papisti, ai câror'a códa sunt unitii. ¹⁾

Acestea aru fi de ajunsu, credu, pentru de a se sparge rociulu celu de paianginu alu dlui M., încátu pentru confessiunea lui P. Parteniu.

Sa mai adaugemu ce-va in privinti'a subordinatiunei lui, metropolitului Ardélului, care şubordinatiune „chiaru neunitu sa fia fostu acela episcopu“, dîce d. M., „totu-si nu se pôte probá din documentele mentionate“. La acést'a eu respundu: ca déca punemu, cum dîce d. M., ca P. Parteniu a fostu gr. orientalu séu ortodossu, apoi atunci nu s'aru mai poté nici decum trage la indoiéla subordinatiunea acelu'a metropolitului Ardélului din simpl'a causa, căci dupa cum se espuse in „v. metropolia“ la acela-si locu (p. 33 nr. 5), metropolitulu Genadiu se titulá: „Archieppulu sî metropolitulu etc. a totu Ardélulu sî a tien utulu Varadului“; S. Stefanu: „metropolitu etc. sî a Maramuresiului“; Varlaamu: . . . „si alu episcopiloru din tier'a ungresca“, sî Teofilu: . . . „renduitu la s. metropolia a Ardélului (sî a pârtiloru tierei ungresci de susu). Prin urmare, déca Muncaciulu se afla in Ungari'a, ce nu va negá nici d. M., sî inca in Ungari'a de susu; apoi dieu numai celu ce nu vrea sa véda nu va vedé, ca sî acea episcopia inca a fostu subordinata metropolitului Ardélului.

Inse abstragundu dela tóte acestea, eu dîcu, ca atátu confessiunea ortodosa a lui P. Parteniu câtu sî subordinatiunea acestui'a metropolitului Ardélului, se probédia pâna la evidentia

¹⁾ Espresiune propria a unitiloru.

chiaru și prin dalterî'a insasi data de S. Stefanu lui P. Parteniu, carea, privindu-o mai de aproape, se vede ca nu este altu-œva, decâtu o adeverata gramata metropolitană din partea mentionatului metropolitu, câtra acel'a-si episcopu și câtra „credintiosii in Christosu“ ai acelui'a-si metropolitu. Căci au nu ni se spune apriatu in acea dalteria, ca episcopulu P. Parteniu e „de ritulu grecescu“, in tocm'a cum se numesce și S. Stefanu, fâra a se dîce ca elu aru fi și unitu? Au nu se dîce intr'ens'a apriatu: „și dâmu facultate de a hirotoni etc. in dieces'a sea admoniândulu, pre P. Parteniu, fratele nostru in Christosu, că sa invetie pre credintiosii sei cu cuventulu și cu fapt'a, aducându-si aminte ca ôre-cându va avé a-si dá séma etc.“ Asiá dara aici nu e vorb'a numai despre o sântire pura, ci totu-odata și despre jurisdictiunea, ce se dede lui P. P. prin gramat'a metropolitana, adeca: jus in sacra, și jus ad sacra — care dreptu dupa canónele biserîcei ortodosse compete numai metropolitului respectiv, facia cu nou-sântitulu seu episcopu sufraganu.

Éra in privinti'a celoru ce le insira d. M. despre Tarasovits, ca elu aru fi fostu sântitu in Moldov'a, dupa Basilovits, și ca acestu din urma aru fi pentru dependinti'a episcopului Muncaciului dela metropolitulu din Români'a, lasu sa vorbésca in loculu meu, P. Maioru. Éta ce scrie acest'a in acésta materia: „Ioanichie Basilovits protoegumenulu din muntele Cernecu la Muncaciu in cartea ce se chiama „Brevis notitia“ etc. dîce, ca este a crede, cumca episcopii cei de némulu rusescu intr'unu'tâiu au fostu supusi metropolitului din Iustinian'a prima, ci pre urma Craii Ungariei i supusera metropolitului celui din Tiér'a-romanésca. Asiá dara episcopulu dela Muncaciu nu a fostu supusu archiepiscopului celui din Ardélu nici odata.

„Protoegumenulu aceea, cumca episcopulu celu rusescu dela Muncaciu au fostu prin Craii tierci unguresci supusu metropolitului celui din tiér'a românésca, carele acum siede in Bucuresci, numai cu vorbe góle o graiesce; nici atât'a semnu, câtu e unu verfu de acu nu aduce nîcarii, de unde se potemu avé prepusu,

ca craii tieriei unguresi cându-va au supusu pre eppulu dela Muncaciu metropolitului tieriei muntenesi. Pentru aceea vorb'a protoegumenului nici într'o séma nu se cade a se bagá. Care a fostu voi'a crailoru unguresi, despre supunerea episcopului dela Muncaciu archiepiscopului seu, sí care a fostu datin'a in tréb'a acést'a, amu vediutu mai susu din 'hrisovulu craiului Uladislaus celu din an. 1494, sí din titul'a archiepiscopului Varlaamu. Adeca neindoitu lucru este, ca mai de multu eppulu dela Muncaciu au fostu supusu archiepiscopului din Ardélu. Dela acést'a se sí sântiea, cum mai susu vediurámu, ca fú sântitu eppu Partenie de Stefanu Simeonu archieppulu din Ardélu la an. 1651. Inse, cându se intemplá séu cu mórtea archieppului séu cu lepádarea lui, care prin principii calvini pentru credinti'a cea pravoslavnică, se acasiuná, sa nu fia archieppu in scaunulu Belgradului, din Ardélu, lips'a i facea pre Muncaceni, sa caute sântire dela archieppulu Moldaviei: cum spune mai susu laudatulu protoegumenu in dís'a carte etc. ca fú sântitu Vasilie Taraszovits; cáruia au urmatu in episcopia mai susu dísulu Partenie¹⁾

Si eu dau crediementu cuvintelorú acestor'a ale lui Maioru, cáci mi se vedu a fi fórte temeinice.

Din cele díse ese dara la lumina, ca eppulu Muncaciului a fostu subordinatu metropolitului din Ardélu, sí ca P. Parteniu a fostu ortodossu atunci, cându s'a sântitu; dara s'a potutu intemplá, ca elu inca pre atunci sa se fia clatinatu in credintia, sí dupa aceea intorcundu-se acasa sa se fia unitu, cum facú sí metrop. Atanasiu, dupa întórcerea-i dela sântire diq Bucuresci.

Parerea mea acést'a precum sí cea mai de susu despre falsificarea dalteriei metropolitului Simeonu Stefanu prin iesuiti, se intaresce sí mai multu prin urmatórele cuvinte ale lui P. Maioru: „Ca sí Partenie episcopulu rusiloru dela Muncaciu, carele celu întâiu s'a facutu unitu, macaru ca adevéritu e, sí tuturoru pré cunoscutu lucru erá, ca au fostu sântitu archiereu de archiepiscopulu Stefanu Simeonu celu diq Ardélu la an. 1651, totu-si dupa aceea fú a d ó u 'a ó ra sântitu episcopu.“²⁾

¹⁾ Istor. biser. p. 166.

²⁾ Istor. bis. p. 91.

Vorbindu d. M. la p. 34 din „v. metropolia“, la tractatului despre originea v. m., dăce, ca autoriulu acesteia „trece usioru preste materia și supune de adevërite o suma de lucruri, ce nimenia le-a adevëritu.“

Cari sunt acele lucruri neadeverite? d. M. nu ne arăta; trebuie deci sa le privim de adevërite, pentru ca o simpla negatiune nu demustra nimic, mai alesu cându acele lucruri dăse neadeverite tôte suntu documentate cu documente demne de crediementu.

Abiá la p. 38 dlui relevădia unele; inse ce feliu de lucruri? Dsá citându cuvintele din „v. metropolia“ acestea: „E deplinu constatatu din partea istoriciloru români, ca increstinarea românilor ‘si trage inceputulu inca din tempulu apostoliloru“, intrăba: „Unde, cându, și prin cine s’au constatatu acestu lucru? D. autoru nu ne spune, cari suntu acești autori români.“

Adevëratu ca nu am spusu, pentru ca, mi marturisescu erorea, nu presupuneam ca se va aflá vre-unu românu, care sa negë acestu adevëru, o dăcu și acum, constatatu de toti istoricii români. D. M. e uniculu romanu, pre care lu audu negându acest’a.

Dara mai intăiu observu, ca d. M., dupa datin’a-i de criticu fidelu, mi cingari și aici cuvintele incetându la coma, in locu sa se fia dusu pâna la punctu, și asiá cuvintele intrăgitoru ale constructiunei susu-citate: „asiá dara inca din véculu I. alu crestinismului, indeplinindu-se apoi successivu pâna la alu IV-lea“ — le retienù in péna.

Dara sa me întorcu la lucru. D. M. me intrăba, cari suntu acei autori români? I respundu: ca toti istoricii români, câtii au scrisu despre lucrulu din cestiune, și anumitu: G. Sincal, P. Maioru, T. Cipariu, Br. Siagun’a, Laurianu, Velia Tincu și altii adevërescu asertulu meu. Ori voiesce d. M. sa-i citediu cuvintele proprie ale acelor’a? Éta-le, celu pucinu ale unor’a:

Asiá Sincal in cronic’a rom. la an. 319, dupa citatele lui D. Papebrochiu, reproduse și in „v. m.“ p. 39, despre metropoli’a Gothiei etc. scrie acestea: „Pâna aci Papebrochiu, și nu reu, incātu-i despre S. Apostolu Andreiu, nici incātu-i despre metropolia,

despre episcopii și despre creștini ci Papebrochiu sa socoțesca întâiu, cumca Aurelianu nu toată coloni'a lui Traianu o au trecut în Daci'a cea nouă, precum s'au arătat la an. 274; a două trebuiă elu sa știe, cumca între colonii de Traianu duși în Daci'a cea veche a trebuit sa fie mulți creștini; pentru ca mai pre acele vremi scrie Tertulianu (Tertulianus în libro adversus Iudaeos): „Locuri lui Christosu supuse între altele sunt ale Sarmatelor, ale Dacilor, ale Germanilor și ale Scitelor, în care locuri în toate numele lui Christosu, carele au venit acum imperătesce.“ Asiă dara trebuiă Papebrochiu sa dăca: dintre colonii lui Traianu mulți eră creștini, și că creștini rămânând în Daci'a veche, pre mai mulți i-au întorsu la credința încă și din Gothi, pôte ca sub gonirile imperatorilor mai mulți creștini s'au adunatu la densii și din alte țeri, dara mai vertosu din Daci'a nouă, a cărei'a locuitori erau frații lor, și alu acestor'a metropolitu au fostu Teofilu celu ce au fostu în soborul celu dintâiu.“ Mai încolo la an. 325 ăra-si scrie: „Ăra S. Teofanu patriarhulu Tiarigradului la anul acest'a asiă scrie: „Pre vremea acest'a multe nămuri au venit la botezu pentru minunile ce se facea de niscai preoti, care încă de pre vremea imper. Gallienu fusese robiti de Goti, de Celte și de Gallii Eupgerii, cari atuncea nevalăa asupr'a Românilor; ăra acum sub biruitoriu lu Constantinu ne-numerati dintre densii scapându la Csu s'au luminatu.“ ăta ca în tempulu lui Gallienu (încă pe la an. 260) eră preoti creștini în Daci'a lui Traianu, în carea navalise Gotii. Asiă dara nu romanii au luat credința lui Chsu dela Goti seu dela sloveni, ci slovenii și gotii s'au luminatu prin romani.“

Mai amintesce Sincai și în alte locuri despre acestu obiectu, ci ne voru fi destule și atâtea.

Ăra P. Maioru la începutulu istoriei sale bisericesci tractădia pre largu aceea-si cestiune, documentându lamuritu, ca în creștinarea românilor cade la începutulu predicării evangeliului lui Christosu. Și anumitu la p. 3 și 4, după ce documentădia acestu adevăru și prin cuvintele lui Tertulianu, citate mai susu la Sincai, apoi adăuge: „Nici nu me indoiescu, ca stramosii romanilor

precum sângele în vine, asiá credinti'a lui Chsu în sufletu dela Rom'a o au adusu cu sine în Daci'a, si asiá între cetátienii románi, pre cari spre stapânirea sateloru si a orasieloru i-au fostu transmisu Traianu în Daci'a, unii au fostu crestini: dintre cari unii mai betrâni póte ca si pre capeteniele apostoliloru Petru si Pavelu din facia i-au cunoscutu la Rom'a, si propoveduirea lor au auditu, si pentru aceea inceputulu primirei si a latirei credintiei crestinesci între romani dela coloniele románe cele în dilele lui Traianu, anume dela an. Domnului 105 aduse în Daci'a se cade a se trage. Si acést'a e caus'a, cáci nimenea dintre scriitorii cei vechi nu au sciutu sa scrie nimic'a despre inceputulu primirei credintiei crestinesci între romani, pentru ca nu dela óre-carele strainu si veneticu fura invetiati credinti'a lui Chsu, ci aceea acasa dela fratii sei romani, cari dela Rom'a, precum mai susu aieptái, cu sine o au fostu adusu, pre catinelu o supsera, si intru acel'asi chipu prin Daci'a fú latita între romani.“

D. Cipariu, în „Acte si Fragmente“ p. IX si X inca are acestea: „Urmele istorice si cele de limba nu ne lasa a ne indoí, cumca românii inca si pre tempurile dein care nu avemu documente scrise, au fostu de buna-óra crestiniti“. Si éra-si: „Limb'a inca ne aréta, ca dela inceputulu întemeiárei crestinatátiei amu fostu crestini etc.“ — „Nu sunt aceste documete destule, ca crestinatatea nu o au luatú parintii nostri nici dela greci nici dela serbi?“ —

D. Laurianu în documente istor. etc. p. 5 scrie: „O singura mângaiere i mai tiene (pre románi), mângaierea provenitóre din nou'a religiune crestina, carea din seclulu II. incepuse a se latí si în Daci'a, precum marturisesce Tertulianu în contr'a judaniloru: (Vedi citatiunea de mai susu). „Acésta noua credintia, care precum am disu, incepuse a se latí între densii din tempulu cându românii érá în flórea lor, se propagá sub guvernulu barbariloru si triumfá în fine sub Marele Constantinu etc.“

Escelenti'a sea metropolitulu Siagun'a în istor. biser. p. II p. 55 seqq. inca vorbesce mai multu în acésta materia documentându, ca atátu în imperiulu românau preste totu, câtú si între

colonistii și ostasii romani din Dacia in specie, erau multi crestini. Intre alte scrieri urmatoarele: „Cumca intre acesti ostasi si colonisti romani au fostu multi, cari marturiseau legea crestina, este nu numai de crediutu pentru toti aceia, cari au catu de pucina cunoscintia despre latirea crestinatatiei in deobste, ci inca se poate dovedi din faptele sântiloru apostoli, și din trami-terile loru, ca crestinarea romaniloru de pre vremea apostoliloru s'au inceputu, și au avutu urmatiori in toate clasele poporului romanu. Asia cetimu in faptele apostoliloru etc.“

Èta acestia, și pre lângă acestia inca și alții sunt scrietorii români, despre cari intréba d. M., și cari, că și autoriulu „v. metrop.“, rediemati pre argumente tari sustienu, ca increstinarea romaniloru si trage inceputulu dela apostoli.

Și pre acesti autori români, prea bine cunoscuti de toti, se poate, că d. M., că unu barbatu erudit mare sa nu-i fi cetitu?

Dara, lucru minunatu! chiaru și d. M. totu astu-feliu crede, in contra afirmatiunei sele de mai susu. Cum? Dlui dice mai lă vale: „Nu voliescu a dice, cumca intre romanii din Dacia pre tempulu domniei romane nu se va fi datu (era datu!) nici unu crestinu.“ Va sa dica, și dlui recunósce, ca voru fi fostu unii crestini in Dacia. Dara deca au fostu unii crestini, au nu tocm'a acesti pucini crestini facura inceputulu increstinării romaniloru, inca atunci, in tempulu domniei româniloru in Dacia? Au dora nu se facu inceputulu increstinării tuturoru popóreloru crestine mai întâiu numai cu pucini? Au dintr'odata se increstinara celelalte popóre, și nu numai successivu?—câci nu-mi vine a crede, ça d. M. aru fi voindu sa nege și aceea, ca noi cesti de astadi, nu amu fi descendentii romaniloru celoru vechi din Dacia.

In adeveru, frumosu nescu logicu in tota deductiunea dlui M.!

Inse d. M. mai adauge, ca dlui: „afirma numai aceea, cumca nu se dau urme istorice, ca pre aici inainte de an. 274. s'aru fi datu vre-o biserică, vre-unu altariu, vre-o cruce, — vre-unu popa crestinu, vre-unu episcopu, vre-unu metropolitu. . . .

urme istorice despre existinta a unei biserice crestine si a unei ierarhii organizate.“

Adeveratu ca urme istorice despre cele amintite nu pré avemu ; dara avemu totu-si urme istorice, cum vediurâmu, despre aceea, ca erau déjà crestini in Daci'a inca in véculu II. Dara déca erau crestini inca pre atunci, au nu e logicu a deduce de aici, ca voru fi fostu si preoti ? Si ôre, déca la an. 325 se află unu metropolitu alu Daciei, — Teofilu — despre care vedu ca nu se indoiesce nici d. M. — sa nu fia logicu a presupune, ca voru fi mai fostu inca si alti episcopi in aceea-si Dacia, si inca cu multu mai înainte de acestu arhieru, câci nu ni se spune, ca tocm'a atunci, dintr'odata, sa fia esitu elu, cá din pamentu ? Nu e consecinte si logicu dicu, ca unde se afla unu metropolitu, acolo se pôte presupune si o ierarhia organizata, se intielege dupa jurstârile de atunci ? Apoi ce alt'a a disu autorele „v. m.“ ?

De altmitrea, cumca au fostu preoti crestini si inainte de an. 274 in Daci'a, ne atestédia espresu citatulu de mai susu din Sincai, la an. 325.

Èra încâtu pentru cruci, apoi ne facù d. Cesaru Boliacu unu servitiu fôrte mare in privinti'a acést'a. Acestu archeologu românulu celebru, prin descoperirile sele din ver'a anului trecutu la Celeiu in Români'a, află intre alte anticități interesante intr'unu mormentu si o cruce bisantina de caramida din a. 214 d. Chrtsu. Cuvintele d-sale sunt urmatórele : „Totula Celeiu, unde amu gasitu in multe renduri sarcofagiuri neumblate, pre cari le-amu descrisu in diferite renduri, amu gasitu si acum unu mormentu de zidu fôrte bine facutu ; fundulu din trei caramidi La capulu mormentului am gasitu o caramida de cele mari, cioplita in forma de cruce patrata bisantina si mai afundata in pamentu decâtu capulu cosciugului, care si elu erá la o adencime de unu metru si mai bine. Combinându ósele amu constatatu ca suntu de femeia, amu gasitu si o braciara . . . si unu sfesnicu de plumbu . . . si banulu care mi-a datu esact'a epoca a inmormentârei ; unu bronzu mare alu lui Caracal'a care facù anulu românulu 697 éra crestinu 214 . . . Semnulu crucii la

capetâiu vadesce ca femeea a fostu creștina, și ascunderea acesteia cruci, vadesce ca creștinismulu eră prigonitu; eră periodulu prigonirei a sieșea care a fostu sub Septimu—Severu; mormentulu și cele-lalte, vadescu ca femeea a fostu dintr'o clasa superiôra a societătii, din care se pôte trage ca creștinismulu eră prin Dacia pre la inceputulu seclului alu treilea, adeca cu unu seculu pâna sa nu-lu impuna Constantinu Daciei.“)

Nu știu ce va dîce d. M. la acêșta descoperire nouă și interesanta, căci ea ne da unu monumentu scos u din sinulu pamentului, tocm'a cum lu pretinde dșea.

Căci nu se afiu urme istorice și despre biserice și altare sa nu ne prinda nici o mirare, știindu bine, ca pâna la Marele Constantinu persecutiunile durasera fâra intrerumpere, prin urmare creștiniloru de atunci le eră preste potintia că sa ne lasê atari monumente istorice. Asprimea persecutiuniloru nu le iertă a face acêșta. Totu din acêșta cauza vedemu, ca alte părți ale lumii creștine, inca nu prea lasăra urme istorice din acele timpuri de o persecutiune universală.

In fine nu potu trece cu vederea, ca d. M. in tractatulu acêșta incepe a fi inca și umoristicu, luându-si ansa la acêșta dela citatiunea ce se face in „v. m.“ din Dr. Haise. D. M. din ultr'a-zelulu seu se vede a nu fi observatu, ca provocarea la Dr. Haise se face acolo din privintia la germani, cari afirmu ca unu Teofilu, Ulfil'a etc. aru fi fostu germani; se vede a nu fi observatu, ca la locul acêșta in „v. m.“, facundu-se mai întâiu provocare la mai multi istorici, spre a se documentă, ca gotii pre la an. 325 abiă ce incepusera a primî botezulu, și ca tocm'a pentru aceea era imposibile că unu Teofilu, Ulfil'a etc. sa fia fostu goti, — se citédia apoi la urma și Dr. Haise că germănu, spre a se intari și cu cuvintele lui asertiunea despre increștinarea gotiloru, și nationalitatea amintitiloru archierei. Dara, de, ce sa faci, dēca omulu perdiendu-si firulu se incurca.

*) A se vedē in raportulu dlui Cesaru Boliacu, cātra membrii comitetului archeologicu din Bucuresci, publicatu in „Trompet'a Carpatiloru“ din 1872.

La p. 46 din „v. m.“ dîce d. M. : ca,, autorulu v. m. se afla in mare aberatiune, cîndu Daci'a mediteranea sî ripensis le puné in Daci'a Traiana, sî anumitu pre cea ripósa o muta in Români'a, éra pre cea mediterana dreptu in Transilvani'a“; cîci aceste dóue provincie aru fi fostu dincolo de Dunâre, Serbi'a sî Bulgari'a de astadi, provocându-se in privinti'a acést'a la d. Laurianu, la istoriculu Procopiu sî la notiti'a imperii.

Credu ca lucrulu din cestiuone e pre câtu de interesante, pre atát'a sî dé greu din punctu de vedere istoricu; tocm'a pentru aceea deci e o mare cutezare din partea dlui M. — pre lînga tóta autoritatea sî infalibilitatea ce sî le atribuie — a dîce despre autorele „v. m.“ ca : „se jóca cu tierile cá sî cu merele“ sî ca „numai cei ce au cetitu istori'a visându, cauta Daci'a ripósa sî mediterana in Daci'a Traiana.“

Enu sa vedemu, care din noi se jóca sî visédia in istoria?

Eu la loculú acest'a in v. m. am dîsu : ca Daci'a mediterana, despre care se face amintire in harthi'a lui Iustinianu cîtra Cattellianu episcopulu cetatei Iustinian'a prima, este Transilvani'a nóstra de adi, provocându-me la mai multi istorici, dupa cari Daci'a lui Traianu se impartea : in cea mediterana (Transilvani'a), ceá muntósa (Români'a sî Moldavi'a), sî cea ripósa (Banatulu sî partea Ungariei pâna in Tiss'a).

M'a si poté provocá sî acum inca sî la alti scriitori, precum sî la opuri enciclopedice intre cari „Lessiconulu Universalu alu lui H. A. Pierer, Altenburg 1841, lucratu de mai multi cá 220 invetiati“, sî „Lessiconulu realu pentru scóle de C. P. Funke, Vien'a sî Prag'a 1805“, unu lessiconu classicu pentru geografi'a, istori'a, filosofi'a, anticítátile sî mitologi'a vechia, lucratu éra-si de mai multi barbati eruditi, — pentru cá sa intarescu sî mai multu asertiunea mea ; dara aflu de prisosu, sî asiá me marginescu numai pre lînga uniculu istoricu Demetriu Cantemiru Domnulu Moldaviei, carele dupa mai multi istorici vechi, ne demustra destulu de evidente obiectulu de sub intrebare.

Acestu principe românu, unulu dintre cei mai vechi scriitori romani, in „Croniculu Romazo-Moldo-Vlachiloru, alcatuitu de

Domnulu Moldaviei Dèmetriu Cantemiru la an. 1710¹⁾, după ce vorbește mai în susu pre lungu și largu despre țierile și popoarele Daciei celei vechi, până la Traianu scrie apoi acestea : „Acestea dara au fostu toate țierile și noródele, carele au statutu pre locurile Dachiei și mai denainte, și după ce au cadutu sub stapânirea româniloru ; éra după ce cu vitegi'a lui Ulpie Traianu fura Dachii biruiti și de prin toate locurile aceste isgoniti (precum înainte pre largu se va aréta), romanii mai strimpându otarele ei, tota Dachia în trei țieri au despártitu-o, și de cia numai pre aceste cu numele Dachiei numindu, pre elalte cu numirile sele cele mai vechi sa se numésca le-au lasatu, cum dara sa fia chiamatu acele țieri, carele de sub numele Dachiei le-au scosu romanii, cauta înainte, ca le vei aflá. Éra aceste trei părți cu deosebita numire după pusatur'a locului de isnova le-au numitu, adéca malurósa, muntósa, și din midilocu. Deci cea malurósa (precum Ortelié în cea vechia a Dachiei geografia aréta) au fostu încependu din Tis'a și s'au fostu tragundu pre lângá malulu Dunárei (de pre cari și numele au luat) până unde da apă Oltului în Dunáre, care locu cuprinde acum Olatulu Timisivarului cu mai jumetate de tíera muntenésca, în scurtu atât'a tíera coprindea Dachia' malurósa, câtu la anulu trecutu la pacea între nemți și între turci la Passarovicz facuta, au luatú Chesariulu dela Sultanulu turcescu. Éra de cea parte preste Tis'a între Dunáre și între Tis'a stá noródele Iazidii (cari și Metanistii se chiamá) și Carpo-dachii ; éra cea muntósa a Dachiei parte a fostu purcediendu dela apă Oltului între munti (cari la cesti mai próspeti grecesti istoriei se chiama Brasiovenii) și între Dunare până preste Prutu și până la Nistru, adéca al'alta parte a țierei Muntenesci împreuna cu tota Moldov'a și cu Basarabi'a în sine luându ; éra acea din medilocu (care mai denainte s'au fostu chiamându Gepidi'a) Dachia, este tíer'a Ardélului, pre care pentru acea au numitu-o mediterana adéca din mediloculu pamentului, căci departata de Dunare fiindu, cu muntii Carpatici cá cu o coróna, séu cá cu unu brâu se încinge.

¹⁾ Tom. I. pag. 22, 23 și 24.

Asiá dara din cea vechia a Dachiei otarire (pre câtu adeca românii la imperati'a sea o au adausu) curatu se intielege sa fia coprinsu atât'a locu, câtu astadi tiene Olatulu Temesivarului din tiéra unгурésca cu Ardélulu sî tiéra muntenésca, sî Moldavi'a impreuna cu Bugeaculu, sî cu atât'a pentru tierile cele vechi a Dachiei, pre câtu propositului nostru destulu a fi socotindu, mai multu nu vomu lungi, éra cetitoriulu de va vrea inca a se mai indestuli, cerce la Jornandu, la Gloverie, la Bonfiniu sî Ortelie, cari fórte cu deadinsu pentru Dachi'a, pentru tierile sî pentru noródele ei cele vechi au scrisu.“

De aici se vede dara, ca Daci'a mediterana sî cea ripósa se tienura de Daci'a lui Traianu, cá pârti intregitóre ale acesteia.

Dara, cumca aceste dóue provincie nu le potemu aflá dincolo de Dunâre, cum díce d. M., ne potemu convinge sî din urmatórele :

1. din cuvintele proprie ale imperatului Iustinianu insusi, coprinse in Novel'a a XI., prin carea se infintia archiepiscopatulú séu esarchatulu din Iustinian'a prima, amintita sî mai susu precum sî in „v. m.“; cáci in acea Novela se díce apriatu : „cá episcopulu Iustianianei prime, cá alú locului nascerei nóste, sa fia nu numai metropolitu, ci sî archiepiscopu sî cá cele-lalte provincii sa fia sub a lui autoritate, adeca : Daci'a mediterana, sî Daci'a ripósa ; Missi'a a dóu'a, Dardani'a, sî provinci'a Prevalitana, sî Macedoni'a a dóu'a, sî partea Panoniei a dóu'a etc.“

Aici vedemu, ca se aducu inainte atátu Daciele cea mediterana sî ripósa, câtu sî Missi'a a dóu'a cu numirile loru proprie. Dara déca a existatu pe atunci Missi'a a dóu'a, apoi a trebuit, dupa firea lucrului, sa fi existatu totu-odata sî Missi'a prima, sî prin urmare Missi'a intréga sub numirea sea acést'a, impartita in întâi'a sî a dóu'a, in superior'a sî inferior'a, — Serbi'a sî Bulgari'a de astadi. Inse stându acést'a, adeca numindu-se Missi'a cu numele seu propriu vechiu, ce-lu avea ea inca inainte de stramutarea legiuniloru prin Aurelianu, — apoi cum aru mai fi potutu avé locu lángha acésta numire inca sî aceea a Daciei mediterane sî ripóse; déca

aceste două provincie aru fi fostu preste Dunare, adeca in insa-si Missi'a, și nu dincóce, in Daci'a lui Traianu ?

Vá sa dica : déca Iustinianu prin Daci'a mediterana și ripósa aru fi intielesu partea de preste Dunáre, cum afirma d. M., atunci pentru ce óre aru mai fi amintitu elu totu-odata și despre Missi'a, cându se dice ca aci, in Missi'a și nu airi, aru fi stramutatu Aurelianu legiunile sele, și ca pre acésta tiéra o aru fi prefacutu elu in Daci'a sea, schimbându-i numele din Missi'a in Daci'a ? Ce lipsa erá, cá, numindu-se ambe aceste pârti ale Daciei lui Aurelianu, in mentionat'a novela, să se mai amintésca deosebitu toto acolo inca și Missi'a, carea acum incetase de a se mai numi asiá prefacundu-se in Daci'a, și inca in cea mditerana și ripósa dupa parerea dlui M. ?

Ast'a totu atât'a aru insemná, cá și cându noi cei de adiamu dá Ardélului nostru o numire nóua precum e d. e. Transilvani'a, și apoi venindu vorb'a despre densulu, l'amu numi cu ambele-i numiri intielegundu inse prin fia-care câte o tiéra deosebita. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deci ori Daciele, fâra Missi'a, ori acést'a fâra Dacii aru trebui sa ocure in novel'a lui Iustinianu, dara nici decum tóte de odata, déca desu amintitele două provincie aru fi fostu preste Dunare.

2. Partea de preste Dunare, unde ne indrépta d. M. sa cautâmu Daci'a mediterana și ripósa, de câtra cei mai multi scriitori vechi se numesce totu cu numele ei celu vechiu : Missi'a, și nu Daci'a, chiaru și dela Aurelianu incóci, éra cându acei'a amintescu despre Daci'a, intielegu prin acést'a pretotindinea Daci'a lui Traianu, ceea-ce n'aru fi potutu face in modu logicu, déca Daci'a mediterana și ripósa aru fi fostu preste Dunare, adeca insasi Missi'a.

Ast'a o cunóscemu cu deplinatate din impártirea imperiului romanu prin Constantinu Marele, despre care impartire scrie Zosimu urmatóarele : „Constantinu (imperatulu) cele ce bine erá tocmité amestecându, (acestu istoricu câtu tóte laudele lui Constantinu a micșiorá se silesce, pentru căci elu pagánu fiindu, lucrurile lui Constantinu nu-i place), și tulburându pre tóta stapânirea,

care un'a preste totu erá, in patru stapániri au împártitu-o. Deci unui obladoriu au datu totu Egiptulu cu Livi'a, Pentapolis . . . Missi'a (acést'a precum este Dobrogea, aiurea am invetiatu Altui'a au datu Macedoni'a, Tessali'a Iiri'a sî Daci'a sî Trivali'a sî Panoni'a pâna la Valeri'a sî Missi'a cea de susu etc. ¹⁾)

Din acést'a se vede, ca sî imp. Constantinu Daci'a o numesce cu numele ei celu adevveratu, sî Missi'a asemenea, împártita in cea de susu sî de josu, sî nu in: Daci'a mediterana sî ripósa.

Mai incolo, totu acést'a ne adevveresce sî insusi Procopiu, la care se provóca d. M. in critic'a sea. Acestu scriitoriu vechiu, din dílele lui Iustinianu, scriindu despre cetátile sî fortaretiile edificate sî renovate prin Iustinianu imperatulu, anumesce totu odata sî tierile in cari se edificara acele cetáti sî fortaretie, sî intre acestea amintesce deosebitu despre Daci'a, Missi'a, Panoni'a, Iiriulu, Scithi'a etc.

Éta ce scrie elu in cartea 4. c. 5., sî inca chiaru la loculu, la care se provóca d. M. — dara numai se provóca, fára cá sa fia citatu sî cuvintele — „Pre lângá Daci'a“ díce „cura Dunárea, carea din partea din a steng'a incepe a despartí pre Varvari, éra din a drépt'a tienu romanii Daci'a carea ripensis adeca malurósa o chiama (câci rip'a latnesce sa intielege malulu séu tiermurile apei, adeca in Daci'a depre tiermurii Dunârei)“.²⁾

Intrebu: pre lângá care Dacia díce Procopiu ca cura Dunárea, au nu pre lângá Daci'a cea adevverata a lui Traianu? Câci, déca s'aru intielege partea de preste Dunâre, cum se vede ca crede d. M., atunci cum aru fi potutu óre acel'a-si Procopiu adauge: „éradin a drépt'a tienu romanii Daci'a care ripensis o chiama?“ cându se scie, ca nu numai acésta particica adeca Daci'a ripósa, ci intréga partea drépta a Dunârei pâna in Marea-négra se aflá in possessiunea romániloru. Prin urmare aru fi scrisu Procopiu: éradin a drépt'a tienu romanii „Daci'a“ preste totu, sî nu numai

¹⁾ Zosimu cartea 2. Ieronimu la acést'a-si anu sî Idatie — dupa Cantemiru T. I. pag. 333 sî 334.

²⁾ A se vedé la Cantemiru T. II. p. 106 seqq.

„Daci'a ripósa“ in parte, déca aru stá parerea celoru ce afirma, ca prin „Daci'a“ de mai susu s'aru intielege partea de preste Dunare.

Stáundu acestu adevéru, pré lesne se póte pricepe sí amintirea ce o face Procopiu despre Daci'a ripósa de dincolo de Dunare; in pri^vinti'a acést'a inse me voiú dechiará mai la vale.

Mai departe, totu acel'a-si scriitoriu sí totu acolo are acestea: „ . . . Acestea sunt cetátile, díce Procopiu, carele singuru Traianu in Daci'a le-au facutu. Iustinianu le-au prefacutu, sí cu osteni románi pre vremile lui pentru paz'a imperatiei le-au intaritu“ etc.

Intrebu: óre preste Dunâre, ori in Daci'a sea a ziditu Traianu cetátile acestea?

Enumerându apoi cetátile din Missi'a Procopiu, scrie la c. 7: „In Missi'a dara, in tiermurile Dunârei trei cetáti de-arendulu sunt, Saltopirgulu, Dorostolulu (acést'a-i Dristorulu) sí Sichidav'a etc.“

Dupa acestea insira cetátile care le-au edificatu Iustinianu in Sciti'a etc. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Éra Iornandu pentru Vandali c. 5 scrie: „Éra eu Daci'a cea vechia chiámu, carea acum o sciú toti, ca o tienu Gepidii, care tiéra este din potriv'a Missiei preste Dunâre, sí cu muntii cá cu o cununa este incinsa“)

De ce „improtiv'a Missiei“ sí nu „improtiv'a Daciei celei nóue séu a lui Aurelianu séu macaru sí a Daciei mediterane sí ripóse“, déca acésta parte de preste Dunâre s'aru fi numitu asiá?

Dara chiaru sí la P. Maioru, dupa care se vede a se fi luatú d. M., sí anumitu la loculú din ist. bis. c. 3 p. 171 seqq., unde se tractédia despre episcopiele de dincolo de Dunâre, inca totu Missi'a sí nu Daci'a se numesce partea de preste Dunâre.

3. Daci'a lui Traianu éra-si se tienea pre atunci de imperiulu románu, reocupându-se prin Iustinianu imperatulu sí anec-tandu-se éra-si acelu'a-si imperiu, sí asiá lesne bá chiaru in interesulu administratiunei publice erá, cá Daci'a lui Traianu sa

) Cantemiru Tom. II. p. 101.

se subordine în cele bisericesci esarchatului din Iustinian'a primă
său Ocriđ'a, de care sî asiá numai prin Dunăre se despartia.

Sî cumca Daci'a lui Traianu în dîlele lui Iustinianu se tie-
nea éra-si de imperiulu románú, e lesne de doveditu. Asiá Pro-
copiu în cartea 3 c. 14, de resbelulu Gotiloru ¹⁾ scrie acestea :
„Turnulu, dîce, carele de ceea parte de Dunăre odinióra Traiănu
imperatu lu facuse, . . . pre acest'a sî altele din pregiurulu lui,
Iustinianu imperatulu, cá pre nisce locuri, ce erá de mosi'a
sî de stapânirea románésca, le-au giuruitu Antiloru sî
Sclaviniloru etc.“

Totu acolo : „Gepidii, dîce, cari mai denainte tienea cetatea
Sirmium sî tóta Daci'a, Iustinianu imperatu dupa ce au scosu
acea tiéra din mánile gotiloru etc.“

Totu acolo-si: „Imperatulu (Iustinianu) câte-va locuri din
Daci'a au datu Eruliloru etc.“ „si éra-si: „ . . . éra dupa ce au
vediu ca a-ti gonitu din tóta Daci'a pre Goti etc.“ Sî în
fine: „ Tóte locurile acelea (din Italia, Daci'a, Iliri'a sî Traci'a)
sub oblast'i'a imperatiei romániloru sunt.“

Dara sî însusi imperatulu Iustinianu în novel'a sea mai
susu citata, înca ne adevéresce acést'a dîcundu : „De óre-ce în
presentu, cu ajutoriulu lui Ddieu, imperiulu nostru asiá de tare
a crescutu, înca tu ambe ripele Dunărei sunt pline de
cetátile nóstre etc.“

4. Imperatulu Aurelianu nici ca avù tempu pentru de a-si
consolidá partea de preste Dunare, ce sa o fi numitu Daci'a sea ;
câci se scie, ca elu nu multu dupa scóterea legiuniloru din Daci'a
lui Traianu, sî mori. E greu deci de priceputu, cum într'unu
tempu asiá de scurtu, nici de unu anu întregu, s'aru fi potutu
efectuî acea împártire a Daciei lui Aurelianu în cea mediterana
sî ripósa, sî înca sî mai greu de priceputu, cum acésta Dacia
nóua s'aru fi potutu asiá lesne consolidá, sub împregiurările ce
urmara, mai alesu ca istoricii ne atestédia, ca imperatulu Aure-
lianu, nu pentru cá sa parasésca de totu Daci'a lui Traianu, ci
din contra pentru cá sa-si concentrédie tóte poterile se le,

¹⁾ Cantemiru T. II. pag. 99. seqq.

din întregu imperiulu seu, spre a poté intempiná cu taria resbelulu celu mare ce-i amenintiá din partea persiloru, pre atunci poterici, scóse legiunile sele din acea parte a imperiului — din Daci'a lui Traianu — sí le concentrà in Missi'a.

Aici, la punctulu acest'a, aru fi inca multe de dîsu, din punctu de vedere istoricu, pentru cá sa se lamurésca adevverulu sí in privinti'a întrebârei astadi inca neresolvite: de a scosu Aurelianu numai legiunile singure, séu sí alta parte séu pârti ale poporului din Daci'a lui Traianu, stramutându-le preste Dunare? Speru in sa ca nu va mai trece multu, sí se va chiarificá sí acestu lucru. Dara sí pâna atunci, eu unulu, pre bas'a celoru ce le-am cetítu pâna acum in acésta cestiune, me aflu motivatu a crede: ca Aurelianu n u m a i s i n g u r e l e g i u n i l e s i n e m i c u m a i multu le scóse la acea ocaziune din Daci'a, éra poporulu remase sí mai incolo in tíera, aperându-si mosiele eredité dela parintii sí mosii loru, sí cultivându-si agrii si cele-lalte averi ale loru, devenite in proprietate romána in restempulu de 170 de ani, dela Traianu imperatu. A-si poté documentá tóte acestea cu provocare la mai multi scriitori, dara de asta-data le lasu, căci nu mi e scopulu acest'a.

5. Toti, căti vorbescu despre Daci'a de preste Dunare, amintescu numai despre cele dóue provincii ale ei, adeca: despre Daci'a mediterana si cea ripósa, cá cându ea, Daci'a lui Aurelianu, numai in aceste dóue provincie s'aru fi împártitu. Acésta împártire se face sí la Sincai in cronica la an. 274. Dara dupa cursulu naturale alu lucrului trebuie sa dícemu, ca acésta împártire, facia cu numirile respectiveloru provincie, nu póte sa stea; căci unde se afla o provincia medilocia, acolo trebuie sa se mai afle inca celu pucinu alte dóue de facia, pentru cá cea un'a sa se póta numi asiá, prin urmare pre lînga Daci'a cea mediterana sí ripósa, aru fi trebuitu sa mai fi fostu inca un'a, pentru cá cea mediterana séu medilocia sa se fia potutu numi asiá, sí pre acés-t'a un'a adeca a trei'a, Daci'a muntósa (Daci'a alpenensis) o aflâmu numai in Daci'a lui Traianu, impreuna cu cele-lalte doue, cum vediurâmu mai susu in descrierea lui Cantemiru. Au nu sí as-

tadi o parte a Romaniei se numesce totu cu acestu nume stravechiu, adeca : Munteni'a ?

Asiá dara din cele díse pâna aici se pôte conchide, ca cele dóue Dacie adeca cea mediterana sî ripósa, nu le potemu cautá nici decum dincolo de Dunare, unde ne îndrépta d. M., ci numai in Daci'a lui Traianu ale cárei pârti constitutive au fostu ele.

Bá, ce este inca sî mai multu, nici aceea chiaru, ca esistatu-a cându-va in adeveru Daci'a lui Aurelianu de preste Dunare?—nu se pôte, cum vediurâmu, cu securitate constatá. Séu de va fi sî esistatu cum-va, apoi esistinti'a acést'a a ei fâra indoiéla fórte scurta a trebuitu sa-i fia fostu, judecându dupa datele istorice sî impregiurârele aceluor tempuri.

Totulu, ce se pôte concede in privinti'a acést'a, este, ca pârtia Daciei lui Traianu de câtra Dunare, numita cea ripósa séu malurósa dela malulu Dunarei, se va fi estinsu pôte pâna preste acestu riu, încátu ambe malurile Dunarei sa fi constituitu „Daci'a ripósa“. De acésta opiniune sunt mai multi istorici. In Lessiconulu universalu de H. A. Pierer, citatu mai susu, sta apriatu la „Daci'a“: „Aurelianu mari Daci'a ripósa prin aceea, ca tierile spre média-dî dela Dunare, Bulgari'a sî Serbi'a, le impreuná cu dens'a, de unde apoi se nascura ambele Dacii ripóse: a lui Traianu sî a lui Aurelianu.“ Bá sî insusi imperatulu Iustianu in novel'a prementionata se esprime, cum vediurâmu : „ambele ripe ale Dunarei“ etc. Sî aci sunt a se reduce sî cuvintele precitate ale lui Procopiu „éra din a drépt'a tienu romanii Daci'a, carea ripensis se chiama“, adeca in acestu intielesu din urma sunt de a se luá sî cuvintele acelea ale numitului scriitoriu. ¹⁾

In nr. XL. alu „Archivului“ din 1871—1872. la pag. 63. din vechi'a metropolia, amintesce d. M. despre metropol. Teofilu, Ulfil'a, Sevin'a, sî Unil'a, dara numai câtu amintesce, cáci dsea

¹⁾ Tocm'a acum vedu ca se mai tiparesce unu opu: „Tabele Istorice sincronistice, ale coloniilor romane etc.“ de Dr. Ioane M. Lazaru, — care inca tractédia acésta materia sî se apropie de parerile subscrisului, dara numai se apropie.

se strecura repede prin acésta materia, neaducundu nici o impregiurare noua înainte, ci reflectându numai urmatóarele: „Déca Ulfil'a a fostu metropolitulu (se întielege ortodossu) vechei metropolie din Transilvani'a, cauta sa compatimimu pre Jornande, carele a scrisu pre largu istori'a gotiloru, cauta, dîcu, sa-lu compatimimu, ca elu de-sî abiá cu 150 de ani a traitu mai târdîu cá Ulfil'a, totu nu a sciutu, unde si-a avutu Ulfil'a scaunulu, sî intru nesciinti'a sea a pusu resiedinti'a densului dincolo de Dunare, la póla Emului; — si despre imperatulu Valente a scrisu, cumca a facutu pre goti ariani sî nu crestini, dându-ne a întielege, cumca Ulfil'a inca a fostu arianu sî nu ortodossu.“

Dá, sa compatimimu, dîcu sî eu, inse nici decum pre Jornande, carele se afla in consonantia cu faptele intemperate, ci pre d. M. insusi, carele, intru sciinti'a sea, se vede ca totu-si nu cunósce acele fapte, sî pentru aceea nu pricepe nici pre Jornande la loculu acest'a.

Eu, in „v. metropolia“, cu provocare la mai multi istorici, am aretatu: ca Ulfil'a a fostu urmatoriulu lui Teofilu in scaunu, prin urmare ortodossu; dara mai tardîu, (cam între anii 350—60) vediendu-se constrensu (in urm'a unei persecutiuni radicale asupr'a crestiniloru din partea barbariloru) a trece Dunarea cu o parte a gotiloru (sî a romaniloru), primí arianismulu.

Totu acestea ni le relaté dia sî alti istorici, precum: Socrate, Sosomenu, Teodoretu sî Philostorgiu, ¹⁾ încátu amu poté dice, ca aceste impregiurâri precum sî originea romána a lui Ulfil'a, nu mai lása nici o îndoiéla dupa sine.

Astu-feliu stându lucrulu, urmédia dara de sine, ca Jornande avú totu dreptulu, sa caute scaunulu lui Ulfil'a dincolo de Dunare, la Haemu, pentru tempulu câtu va fi petrecutu elu acolo, precum sî cându dice, ca imperatulu Valente facú pre goti ariani. Inse nu din barbari, ci din crestini ortodossi, ii facú elu ariani.

¹⁾ A se vedé Dr. Ioh. H. Kurtz, Handbuch der allgem. Kircheugeschichte T. II p. 21. seqq.

Aici, la Ulfil'a și consocii, aru fi avutu d. M. unu câmpu largu, o ocasiune frumósa, de a-si aretá eruditiunea și agerimea de criticu, cautându a chiarificá și mai multu, decátu in „v. metropolia“, acésta cestiune grea și a reversá astu-feliu mai multa lumina preste intunereculu celu mare alu acelu tempuri. Atunoi i-aru fi remasu, fia securu, recunoscatoriu și autorele „v. metropoli“ pentru totu-déun'a. Dara asíá, nevedindu nimic'a de feliulu acest'a in critic'a dsele, trecu și eu mai departe cu contr'a observatiunile mele.

La pag. 90. din v. metropolia, despre „Apostasi'a metropolitului Atanasiu“, scrie d. M. acestea: „Aru trebui, sa scriemu 10 carti intréga, cându neamu propune: a stemperá pathos-ulu, ce autorulu suroga argumentelu, — a reduce intru mediunile sele totu, ce este esageratu, — a resfrânge totu, ce este neadeveratu in capitululu acest'a“.

Destulu de reu, déca d. M., voindu a criticá „unu capítulu prea momentosu“, cum díce, și avendu la dispușetiune unu materialu atátu de abundante, incatu o carte intréga inca aru fi potutu sa scrie, — totu-si nu scrie mai nimic'a, nu produce mai nici unu contr'a-argumentu pozitivu, vre-unu contr'a-documentu istoricu, facia cu documentele cele multe ce se coprindu in „v. metropolia“ la acestu capítulu. Nefacundu dara dsea acést'a, trebuie sa presupunemu ca n'a potutu face, ca prin urmare n'a avutu altu pathosu strainu de a stemperá, decátu numai senguru pre alu seu propriu.

Totulu, ce d. M. ne da de cetitu relativu la acestu capítulu momentosu, se coprinde in urmatórele:

„La p. 105. — díce dsea — autorulu cá motivu alu trecerei la uniune pune unu blidu de linte, și la pag. 126. díce, ca uniunea s'a facutu din motive materiali și nu din convictiune.

„Adeca dupa autorulu, dorerea, ce totu românulu cugetatoriu cautá se semtia, vedindu biseric'a sea asierbita calviniloru, — pre metropolitulu seu unu simplu episcopu ordinariu alu superintendentelu, — pre metropolitulu seu de batjocura a-totupotentei aristocratii magiare, carea déca nu mai aflá placere

intr'ensulu, punea, de-lu degradá sî-lu respopeá prin unu singuru protopopu . . . , — dorulu româniloru de a-si deschide pört'a spre unu venitoriu mai tolerabile; — puternic'a mâna a imperat. Leopoldu, carele . . . tindea cu tôte poterile a sterpi dintru aceste pârti tôte religiunile acatolice . . . , — tôte aceste se topescu cá cér'a, disparu cá fumulu, suntu nemicu in ochii dlui istoricu N. P. Dsea nu vede alt'a, decátu blidulu de linte."

Dá, eu nu vedu nici acum, decátu blidulu de linte; pentru ca binele ce lu câstigára unitii prin uniune, este nul'a, — pre cându reulu ce-lu produse aceea-si uniune pentru români, este imensu, cum se aretà in „v. metropolia“ destulu de pre largu. Corpulu nationalu se desbină! Acést'a sa n'o uitâmu nici odata. Inainte de uniune români aveau de a suferi numai dela straini, éra dupa uniune sî dela ai sei. Ce dorere pôte fi mai cumplita, decátu dorerea acést'a?

Déca inainte de uniune biseric'a româna éra asierbita calviniloru, — apoi dupa uniune biseric'a unita inca se asierbi papistiloru, éra cea ortodoxa si perdú pâna sî pre archipastcriulu seu; déca metropolitulu românu éra unu simplu episcopu ordinariu alu superitendentelui inainte de uniune, — apoi dupa acést'a episcopulu unitu deveni inca sî mai pucinu, numai unu vicariu simplu alu arhiepiscopului papistu din Strigoniu, alu episcopului papistu din Ardélu, sî alu paterului iesuitu din Blasiu, carele i se puse in cósta cá o sula, incátu nimicu nu potea face, fâra de voi'a densului; déca pre metropolitulu românu lu batjocurea aristocrati'a magiara, lu degradá sî respopeá, — apoi aceea-si aristocrati'a magiara pre episcopii uniti inca ii batjocurea sî degradá, d. e. pre episcopulu Clainu; déca români doriau a-sî deschide pört'a spre unu venitoriu mai tolerabile, — apoi ei, români, de securu nu doriau acést'a cu uciderea mameiloru; déca mân'a cea potente a inperatului Leopoldu, tindea a sterpi religiunile acatolice, — apoi o concordia, solidaritate sî constantia a româniloru nedesbinati, aru fi fostu in stare sa imblândiesca sî o astu-feliu de mâna. Ce a facutu, sa intrebu sî aici, metropolitulu Sav'a? Mai bucurosu a suferitu martiriulu, decátu sa

înfiga elu însuși cutitulul în inim'a miresei sale! Asiá sa fie făcutu și metropolitulu Atanasiu, carele nici ca ajunsese la suferințele și strimtorile celui dintâiu.

Acésta teoria a dlui M. aru fi foarte periculósa, pentru ca ea ne aru duce pâna acolo, încátu sa ne la pedam și de natiune, pentru cá sa ajungemu unu venitoriu mai tolerabile!

Mai încolo, d. M. se provóca la istoriculu Iohann Hintz, pentru cá sa ne convinga, ca „biserica româna din Transilvania, fusese — cum dice Hintz — adusa pre la 1700. intru asiá strimtoare, de nu potea face alt'a, decâtu se aléga între doue: óra îmbracisíá-va religiunea catolica, séu cea calvina!“ Apoi adauge: „Asiá vede lucrurile, asiá judeca unu istoricu strainu fâra preocupatiune éra autoriulu y. „metropolii“ nu vede alt'a, decâtu blidulu cu linte.“

Esemplaria consecintia și acést'a din partea d lui M. Mai însusu d-sa 'si versá umorulu asupr'a provocârei autorelui „y. metropolii“ la Dr. Haise; éra mai în diosu dice, ca istoriculu N. Bethlen, la care inca se face provocare totu acolo, aru fi interesatu, fiindu-ca a fostu calvinu. Și apoi d-lui aici se provóca la Hintz, unu sasu contempuranu alu nostru, pentru cá sa justifice uniunea facuta cu 173. de ani înainte de acést'a. Ce diferintia mare între sасulu de adi Iohann Hintz, și renumitulu istoricu alu Transilvaniei Nicolau Bethlen din tempulu uniunei! Numai dicú nimic'a, lectriulu și va scí face judecat'a din acestea de sine-si.

D. M. continua mai departe: „La pag. 107. „Atanasiu de totu pucini aseclii a avutu la lucrulu inceputu de densulu, adeca la apostasia“, — 110 „Atanasiu nu avea partisani multi“, — p. 170, „numai o parte și inca foarte neinsemnata s'a unitu.“

„Invetiatur'a acést'a e de totu noua și pâna aci necunoscuta. Ne dedasemu a tiené, ca mai toti români s'au unitu la 1700. și relapsulu s'a facutu, numai dupa ce strabunii nostri au facutu trist'a esperiintia, ca prin uniune au scuturata unu calaritoriu și au luatu pre altulu; au scapatu de superintendentele calvinu și au apucatu sub jesuitu.“

Aici, d. M. constată, pôte fără să scie, unu adevăr mare din „v. metropolia“. Dsea dăce, ca „strabunii nostri (se întielege cei ce trecura la unire) prin uniune au scuturatu unu călatoriu cu altulu, pre superintendentele cu jesuitulu“; éra eu, in „v. metropolia“ p. 128, amu dîsu : „ca unitii prin unirea loru cu biseric'a papista și schimbarea numai unu jugu cu altulu.“

Cumca cele coprinse in „v. metropolia“ la paginile citate, voru fi o invetiatura de totu noua și pîna aci necunoscuta, credu și eu. Numai nu aru trebui d. M. sa se mire de acést'a, sciindu bine, ca mai nainte, in timpurile întunecului, despotismului ultramontanu, o carte cá „v. metropolia“ nici ca aru fi potutu vedé lumin'a. Pre atunci érá opritu a se spune adevéru; éra astadi, haru Domnului, traimu in alte timpuri, celu pucinu adevéru lu potemu scrie mai liberu.

Incátu pentru aceea, ca „mai toti românii (pîna acum lipsea maiulu, și se dăcea ca toti românii) s'aru fi unitu la 1700, se provóca d. M. totu la cele sciute și cunoscute de toti, reproduse și in „v. metropolia“ la pag. 114 și 115 : „ca actulu uniunei (dupa Ș. Clainu și Laurianu) l'aru fi subscrisu 50—60 protopopi și 1500 de popi, — ca la sinodulu acést'a venisera și multime de laici (dupa Laurianu câte 3 deputati din fie-care satu) — ca sinodulu acést'a fú celu mai mare alu româniloru din Transilvani'a etc.“; éra in privinti'a relapsului adeca a repasírei româniloru dela uniune la ortodossismu, ce dăce ca aru fi urmatu dupa an. 1744, se provóca totu la Clainu și la rescriptulu imperat. din 14 Oct 1746, nr. 331. prin care s'aru fi renduitu „Protectorii religiunei unite.“

Eu, in „v. metropolia“ la pag. 114—125, amu tractatu acést'a materia in speciale, o amu desbatutu din firu in peru, și, cu provocare la mai multi scriitori, producundu mai multe documente și relevându diferite impregiurări momentóse și decidátóre, amu aretatu contrariulu dela asertiunile prementionate.

) Bá dupa Laurianu, se unisera la acelu sinodu numai in dîu'a dintâiu 200,000 familii! Numai, sa insemnâmu bine, nn ni se documentéda pîna acum'a cu nimci'a atari asertiuni de totu batátóre la ochi.

D. M., in locu sa fia resfrântu și probatu din contra, trece usioru și preste acestu capitulu, cum se amintă și mai susu, nefacându alta reflexiune decâtu un'a la o citatiune dela Sincai, apoi la N. Bethlen, despre care dice, cum vediurâmu, ca aru fi interesatu, pentru ca eră calvinu.

Citatiunea menționata privesce „actulu unirei“; despre care dice Sincai, ca in tr'ensulu „nu suntu subscrisi metropolitulu Atanasiu și protopopii cu preotii de sub densii etc.“; la ce d. M. reflectédia, ca „s'a potutu aflá și altu esemplariu cu subscriptiuni. Și cumca s'a aflatu ne adeverește S. Clainu, in Histori'a Dacorum. p. 170.“

Dara Sincai scrie lamuritu și respicatu acestea: „Pre harti'a, dice, ce se tiene in archivulu episcopiei Fagarasiului, despre care s'a luat acésta scrisóre (actulu de unire), nu suntu subscrisi metropolitulu Atanasiu și protopopii cu preotii de sub densii, ci dintr'unu protocolu de sub același Atanasiu se vede, ca pre tempulu acel'a acesti'a au fostu protopopii preste atâti'a preoti câtii se înșemna dupa densii, adeca: (urmédia numele protopopiloru cu numerulu preotiloru). Și asiá preste totu eráu protopopi 55, preoti 1582, cari aru fi trebuitu sa se subscrie, cu metropolitulu Atanasiu, și sa fia totu clerulu. Ce știu ca n'á fostu, ci numai capetaniile s'au subscriu. 1)

Aici Sincai vorbesce categoricu; elu dice ca „știe“, se vede ca elu harti'a respectiva a avutu o in mâna, încátu nu mai incape nici cea mai mica indoieála despre acestu adevéru. Tocm'a pentru aceea nu-mi mai lungescu nici eu vorb'a, ci indreptu pre lectori la „v. metropolia“, cá sa cetésca mai pre largu și sa se convinga.

Incátu pentru istoriculu N. Bethlen, observái cele de lipsa mai susu.

Mai reflectédia in fine d. M., ca nici Sincai nici Bethlen nu aru fi dicundu ca „numai o parte și inca fórte neinsemnata s'a unitu.“

1) Cronic'a lui G. Sincai la an. 1700.

Adeveratu, ca in modulu precitatu nici unulu din cei doi nu se esprime, dara pentru aceea ei totu-si o marturisescu amen-
doi; căci, ce alt'a insemnédia marturisirea lui Sincai: „ca numai
capeteniele s'au subscrisu“, decâtu ca numai acei pucini adeca
c a p e t e n i e l e primira uniunea? séu ce alt'a insemnédia marturi-
sirea lui N. Bethlen, cându dîce despre instalatiunea lui Atanasiu, ca
acest'a a chiamatu la Belgradu o multime de preoti s u b p e d é p s a
de 50 fl., sî ca multi (dintre preoti) mergeau plângundu, sî unii
dîceau: „acum secerá orzulu, dara dupa orzu voru secerá sî
grâulu“ — decâtu ca clerulu n'a primitu unirea, cî i s'a impusu
numai cu puterea? séu ce alt'a voru fi insemnându protestele
cele multe ale episcopului Dositeiu din Maramuresiu impreuna
cu sinodulu seu, Brasioveniloru, Bârseniloru, Fagarasieniloru,
Belgradeniloru, Hatieganiloru, Hunedoreniloru etc. decâtu ca
aceste pârți considerabile ale Transilvaniei sî Ungariei nu pri-
mira unirea? séu ce alt'a voru fi insemnându cuvintele proto-
popului Nicolau Balomiri din Transilvani'a, carele pre la an.
1750 se duse la Petropolea sî dete imperatesei Rusiloru Elisabet'a
unu memorialu, pentru „milostiv'a protectiune a a d e v e r a t i -
loru crestini sî a gîntei valache din Transilvani'a, cari
credintiosi suferé cea mai mare persecutiune, din cauza ca nu
voiesce sa accepte uniunea cu biserica romána
s. a. s. a. — ce voru fi insemnându, dîcu, tóte aceste, sî altele
asemenea acestor'a, alt'a decâtu, ca numai o parte sî in ca
fórté ne insemnata s'a unitu?“

Acést'a este critic'a dlui I. M. Moldovanu. Sî din aceste
dóue, adeca din „Critica“ sî „Contr'a-critica“, crediendu, ca on-
lectori prea lesne 'si voru poté formá o convinctiune deplina
despre adeverulu lucrului, mi incheiu sî eu contr'a-critic'a mea
acést'a pre lînga asigurarea, ca nu amu avutu alta nesuintia
mai sacra inaintea ochiloru, decâtu a contribuí sî aici dupa po-
tentia la ch i a r i f i c a r e a a d e v e r u l u i .
